

STUDIU ISTORIC

I. ELEMENTE INTRODUCTIVE:

1. Descrierea obiectului și obiectivelor studiului:

Prezenta documentație s-a elaborat ca studiu de fundamentare pentru proiectul de reabilitare a ansamblului bisericii evanghelice fortificate din Ruja, jud. Sibiu.

În comparație cu alte monumente similare din zona de sud a Transilvaniei precum și cu cele din zona mai restrânsă a împrejurimilor Agnitei, biserică fortificată din Ruja beneficiază de o documentare relativ mai săracă.

Ansamblul este poziționat în apropierea pieței din centrul localității, pe un teren denivelat pe direcția sud -vest nord-est și constă din biserică fortificată și din resturi ale unei incinte perimetrale. Biserică este compusă din navă tip sală, cor poligonal prevăzut cu un nivel de apărare și turn de vest. Resturile incintei fortificate sunt vizibile la est de biserică unde se află un zid cu înălțime relativ redusă prevăzut cu contraforturi spre exterior, ce are și rol de sprijin precum și la vest, în apropierea turnului clopotniță unde se află resturile în stare avansată de ruină ale aşa numitului Blinder Turm (turnul orb).

În imediata apropiere a bisericii spre sud-vest se află noua casă parohială, edificată în 1893, într-un punct cu relief mai înalt decât al bisericii.

Spre nord și nord-est sunt amplasate sala comunitară și școala, edificate în prima parte a sec. al XX-lea.

Monumentul este înscris în Lista monumentelor jud. Sibiu la următoarele poziții:

1. SB-II-m-A-12527 Ansamblul bisericii evanghelice fortificate/sat Ruja, oraș Agnita / sec XIII-XVI
2. SB-II-m-A-12527.01 Biserică evangelică fortificată/sat Ruja, oraș Agnita / sec XIII-înc. sec. XV
3. SB-II-m-A-12527.02 Incintă fortificată, fragmente/sat Ruja, oraș Agnita sec. XVI

Biserica fortificată din Ruja se înscrie într-un grup de monumente similare situate într-un perimetru restrâns din zona Agnitei (Dealu Frumos, Merghindeal,

Iacobeni, Stejărișu, Netuș, Noiștat, Movile), toate fiind caracterizate de prezența unui turn de vest.

O parte din aceste monumente au făcut obiectul unor recente lucrări de consolidare și conservare în vederea valorificării prin turism cultural. Prezența densă a acestor monumente într-un perimetru restrâns creează premizele unei dezvoltări integrate a zonei din împrejurimile Agnitei prin valorificarea turistică a acestora precum și a cadrului natural. Un alt element cu potențial de valorificare al zonei îl constituie linia ferată îngustă Sibiu- Agnita- Sighișoara, în prezent neutilizată, dar care a fost clasată ca monument istoric.

2. Descrierea metodei de cercetare:

Prezentul studiu este bazat pe analiza la fața locului utilizând drept instrument de lucru obsevația directă și prelucrarea analitică a datelor rezultate din relevul detaliat întocmit de autorii acestui studiu.

Ansamblul a făcut obiectul unor investigații arheologice realizate de un colectiv condus de Ioan Marian Tiplic, concretizate într-un raport arheologic preliminar.

În completarea acestor informații primare, studiul de parament realizat de Kiss Lorand precum și studiul biologic Ileana Chirtea, au adus date suplimentare privind evoluția ansamblului și privind elementele valoroase ale acestuia. Pe parcursul lucrărilor de consolidare și restaurare pot apărea elemente noi care să elucideze evoluția cronologică a ansamblului.

De asemenea, pot apărea elemente de detaliu valoroase care să îmbogățească potențialul de valorificare din punct de vedere al turismului cultural al acestui monument.

Direcțiile de cercetare menționate au fost completate de sursele documentare existente.

3. Evidențierea surselor documentare iconografice, cartografice, prezentarea bibliografiei:

Din punct de vedere al ierarhiei bisericești, localitatea Ruja făcea parte din capitolul Cincu, unul dintre cele trei capitluri inițiale, alături de Sibiu și Nocrich, în care erau organizați coloniștii sași aparținând primului val¹. Aceste trei capitluri formau aşa numitul Altland, fiind cuprinse în prepozitura Sibiului încă de la înființarea ei – sf. Sec. al XII-lea². De asemenea, Ruja era una dintre cele 22 comunități libere, care după Georg Eduard Müller, alcătuiau scaunul Cincu³. Există și informația că în jurul anului

¹ Nägler, Thomas Așezarea sașilor în Transilvania Editura Kriterion București, 1981 pag. 139-140

² Nägler, Thomas Așezarea sașilor în Transilvania Editura Kriterion București, 1981 pag. 139-140

³ Nägler, Thomas Așezarea sașilor în Transilvania Editura Kriterion București, 1981 pag. 228

1400, localitatea ar fi aparținut capitolului Rupea.⁴

Cu toate că localitatea era situată în perimetrul inițial de colonizare, prima sa atestare documentară este datată relativ târziu (1349) ceea ce constituie încă o dovadă că aceasta avea o importanță relativ redusă. Aceasta explică și relativa sărăcie a surselor documentare referitoare la localitate.

Dintre documentele grafice avute la dispoziție prin bunăvoița Consistoriului evanghelic superior din Sibiu menționăm două relevée (plan și secțiune longitudinală) realizate de M. Knall în 1964 și respectiv de W. Horwath (fără datare). Aceste relevée de principiu nu oferă date despre eventuale modificări efectuate între timp.

S-au păstrat de asemenea imagini fotografice de la începutul sec. al XX-lea realizate dinspre nord-est. Acestea prezintă interes întrucât surprind imaginea unui corp pe parter alipit laturii nordice a bisericii care îngloba sacristia. Acest corp a fost interpretat de unii autori ca o navă laterală. În aceste imagini este vizibilă și clădirea presupusă a fi fost sediul mănăstirii, a cărei volumetrie nu pare să sprijine această ipoteză. Această clădire a fost demolată pentru a face loc sălii comunitare care a fost construită în 1927.

Cea mai importantă sursă documentară este reprezentată de monografia *Roseln, ein Heimatbuch von den Anfängen bis 1990, (Ruja, o monografie de la începuturi până în 1990)*- Heimatsortsgemeinschaft Roseln und Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde e. V. Heidelberg 2010, realizată de Christian Weiss, fost preot în localitate. Această lucrare este structurată pe mai multe capitole dintre care reprezintă cel mai mare interes pentru prezenta documentație capitolele: I Aus älterster Zeit – vor der Reformation, II Stabil unter wechselnden Herrschern (1500 bis 1848)⁵ - (I Din cele mai vechi timpuri până la Reformă, II Stabil în vremuri schimbătoare 1500-1848). În carte sunt analizate și rezultatele campaniei arheologice realizate în perioada 2002- 2003 de colectivul condus de arheologul I. M. Tiplic.

Monumentul din Ruja a fost tratat și în lucrările *Atlas der Siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, (Atlasul bisericilor fortificate și ale bisericilor sătești ale sașilor transilvăneni) Monumenta Verlag Hermannstadt und Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde e. V. Heidelberg 1999 realizat de arh. Hermann Fabini precum și în amplul articol *Die Wehrkirchen des oberen Harbachtals* (Bisericile fortificate din valea superioară a Hârtibaciului) de Juliana Fabritius-Dancu, în calendarul Komm mit 1974.

Informații mai puțin detaliate despre această biserică apar și în celelalte lucrări citate în bibliografie.

II. DATE DESPRE LOCALITATE:

⁴ Teutsch, Friedrich, Zur Geschichte von Reps, 1876, pag. 187

⁵ Ch. Weiss, I Din cele mai vechi timpuri – Înainte de reformă, II Statornicie sub stăpâniri schimbătoare (1500 - 1848)

1. Situarea în teritoriu:

Localitatea Ruja (germ. Roseln, mag. Rozsonda) este situată în apropierea orașului Agnita de care aparține în prezent din punct de vedere administrativ. Este situată la 2 km față de ramificația din drumul principal Agnita-Sighișoara pe un drum comunal. Acest drum comunal (143 A) face legătura cu drumul județean Mediaș-Sighișoara (DN14), traseul pe direcția nord trecând prin Noul Săsesc, Roandola și Laslea.

Localitatea are o formă liniară, alungită, strada principală remarcabilă prin prospectul generos fiind aliniată la direcția pârâului Ruja (Graubach). În zona mediană a acestei străzi principale se creează un spațiu public larg spre care sunt orientate un număr de 9 parcele dispuse în semicerc ce au constituit primul nucleu al localității (Niedermaier). În această zonă este amplasat ansamblul bisericii evanghelice fortificate și tot aici se creează o bifurcație spre nord-vest din strada principală.

2. Statutul administrativ:

Localitatea a aparținut scaunului Cincu, fiind apoi centru de comună. În prezent este sat aparținător orașului Agnita. Din punct de vedere ecclaziastic a aparținut de capitolul Cincu.

3. Denumiri istorice ale localității:

Rosundal (1349), Rosental (1362), Rosintal (1375), Vallis rosalam (1400), Villa rosarum (1416), Rozendal (1500), Russendal, Rosa (în expresia „veni in rosae”, 1566).

Thomas Näßler consideră că denumirile de origine germană Roseln, Rosenthal sunt aduse de coloniști⁶.

4. Istoria timpurie:

Printre primele vestigii de locuire timpurie se numără tumulii cu posibilă funcție funerară, existenți pe hotarul localității. Aceștia ar fi putut apartine unei populații de origine asiatică (Christian Weiss).

În urma săpăturilor arheologice menționate, efectuate recent, în zona turnului de vest al bisericii fortificate s-au găsit vestigii ale unui cimitir ale cărui începuturi sunt anterioare turnului menționat, resturile fiind identificate sub fundațiile turnului, rezultatele săpăturilor fiind prezentate pe larg în raportul arheologic preliminar.

5. Date istorice referitoare la localitate:

Prima atestare a localității datează din timpul regelui Ludovic cel Mare de Anjou (3 noiembrie 1349). Aceasta consemnează faptul că un anume Honnus de Schenk

⁶ Näßler, Thomas Așezarea sașilor în Transilvania Editura Kriterion București, 1981 pag. 190

STUDIU ISTORIC - biserică evanghelică fortificată Ruja jud. Sibiu

(Cincu) și Honnus de Roseln împreună cu alți nobili au luat în posesie comuna Probstdorf (Stejărișu)⁷. La scurt timp, un document din 11 decembrie 1359 confirmă faptul că „toții sașii din scaunul Cincu au ocupat posesiunile prepozitului” (Christian Weiss)

Documentul din 7 august 1364 emis de cancelaria regală solicită ca prepozitul Paul din Sibiu să fie repus în posesia satului Stejărișu (Probstdorf) care fusese ocupat abuziv de Johannes, fiul lui Henning din Cincu, Johannes von Rosundal și alți nobili (Christian Weiss).

Documente ulterioare menționează familia „de Rosundal” precum și pe Salomon von Rosindal.

Aceste informații pledează pentru existența unei familii de greavi în localitate, în prima parte a existenței acesteia.

În legătură cu existența acestor greavi în localitate și, pe de altă parte, ținând cont de caracteristicile geometrice ale turnului de vest al bisericii, unii autori au emis ipoteza că acesta ar fi fost inițial un turn locuință⁸.

Se știe cu certitudine că la începutul sec. al XVI-lea are loc o etapă de fortificare a bisericii, comunitatea primind în acest scop în 1509 suma de 6 florini din partea scaunului Cincu. (Juliana Fabritius Dancu)

Acțiunea de fortificare a bisericilor din sudul Transilvaniei începe, după Alexandru Avram, în deceniul al IV-lea al sec. al XV-lea și continuă până la primul sfert al secolului următor⁹, procesul fiind influențat de repetatele atacuri turcești. Unor biserici sală gotice le este supraetajat corul cu un nivel de apărare, în această situație fiind bisericile de la Dupuș, Valea Viilor, Iacobeni, Buzd și multe altele, printre care și Ruja.

În jumătatea a II-a a sec. XV începe fortificarea bisericii din Iacobeni precum și a celei de la Ruja, într-o manieră asemănătoare¹⁰.

La fortificarea Sibiului, reluată după 1432, se folosește cu predilecție cărămidă, mai rezistentă la loviturile de artillerie și mai puțin periculoasă pentru apărători decât piatra, nefiind predispusă la aşchiere¹¹.

O altă dată certă din istoria bisericii și implicit a localității este anul 1596, când s-a edificat tribuna (Empore), care nu mai există în prezent (Christian Weiss). Această extindere a spațiului pentru enoriași poate fi pusă în legătură cu creșterea

⁷ Fabritius-Dancu, Juliana, în Komm mit 1974

⁸ Fabini, Hermann: *Atlas der Siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, Monumenta Verlag Hermannstadt und Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde e. V. Heidelberg 1999.

⁹ 800 de ani Biserică a germanilor din Transilvania editat de Thomas Näßler cu sprijinul Asociației pentru istoria Transilvaniei, Heidelberg, Wort und Welt Verlag, Thaur bei Innsbruck Muzeul Brukenthal Sibiu, Romania, Catalogul expoziției.

¹⁰ Gheorghiu, Teodor Octavian *Arhitectura medievală de apărare din România*, Editura Tehnică București, 1985 pag. 174

¹¹ Gheorghiu, Teodor Octavian *Arhitectura medievală de apărare din România*, Editura Tehnică București, 1985 pag. 35

STUDIU ISTORIC - biserică evanghelică fortificată Ruja jud. Sibiu

semnificativă a populației localității.

Conscriptia din 1722 menționează existența unui zid de incintă al bisericii (Christian Weiss).

Spre sfârșitul sec. XIX are loc demolarea zidurilor de incintă din care se păstrează în prezent doar resturi, cu un procent relativ redus de substanță istorică.

În 1889 comunitatea decide demolarea casei parohiale care era situată mai aproape de biserică, în interiorul incintei și construirea unei noi case parohiale. Aceasta a fost inaugurată la 1 octombrie 1893 (Christian Weiss).

Inaugurarea căii ferate cu linie îngustă Agnita-Sighișoara la 16 noiembrie 1898 (Christian Weiss) creează premise favorabile pentru dezvoltarea localității.

În 1937 este demolată sacristia și celelalte clădiri alipite navei pe latura de nord, iar accesul principal este restructurat, primind forma unui edicul acoperit independent față de restul edificiului.

6. Amplasamentul monumentului:

Ansamblul bisericii fortificate este situat în centrul localității, în zona unde se formează o bifurcație a străzii principale și o piață de mari dimensiuni cu fronturi neregulate. Vizibilitatea asupra monumentului este favorizată de amplasamentul la o cotă superioară față de cea a străzii precum și de faptul că în apropierea bisericii se creează un spațiu public larg, neamenajat de unde biserică are un aspect monumental.

În apropierea monumentului sunt amplasate câteva clădiri de interes public, între care școala elementară evanghelică și sala de întruniri a comunității, ambele neutilizate în prezent, situate la nord de biserică.

La sud vest de biserică este amplasată pe un teren mai înalt casa parohială.

Prezintă interes din punct de vedere urbanistic ansamblul de gospodării situate la sud de biserică, cu o dispunere radială a parcelelor.

III. ISTORICUL ANSAMBLULUI, ETAPE DE CONSTRUCȚIE:

1. Date istorice referitoare la lucrări de construcție:

Anul 1509, când comunitatea din Ruja primește suma de 6 florini pentru fortificarea bisericii, este prima dată cunoscută referitoare la acest monument.

O altă etapă de construcție - edificarea tribunei (Empore) are loc în 1596.

Clopotul mare, cu inscripția „O REX GLORIAE VENI CUM PACE” este unul dintre cele mai vechi din Transilvania, (Christian Weiss) probabil fiind turnat în jurul anului 1500.

În 1571, în cea mai veche matricolă a bisericii apare denumirea „Ecclesia S. Margareta” (Amlacher).

STUDIU ISTORIC - biserică evanghelică fortificată Ruja jud. Sibiu

Înaintea anului 1509 nu s-au păstrat repere certe în legătură cu evoluția ansamblului. Se poate considera că biserica avea, imediat după lucrările demarate în această dată, volumetria actuală. Pentru situația anterioară s-au formulat mai multe ipoteze, în discuție fiind în principal turnul de vest și nava bisericii.

În legătură cu turnul de vest s-a formulat ipoteza că acesta ar fi fost inițial un turn locuință datând, eventual, din sec. XIII (după Christian Weiss și Hermann Fabini). Nava bisericii ar fi fost alipită turnului la o dată ulterioară, probabil în sec. XV, făcând legătura cu corul, realizat prin restructurarea unei foste capele. Această dualitate turn locuință-capelă, realizate ca volume distințe, este specifică reședințelor micii nobili rurale, greavilor. Un exemplu bine păstrat din această categorie este cel de la Câlnic, dar aici turnul și capela nu sunt aliniate. Alte turnuri locuință se păstrează la Roșia și Gârbova.

Această ipoteză a turnului locuință primordial se bazează pe faptul, că în conformitate cu primele documente (deja menționate) referitoare la localitatea Ruja se pare că aici au existat greavi, ca și în localitățile învecinate, Dealu Frumos și Agnita. Un greav din această ultimă localitate, Michael poseda o moară pe hotarul comunei Ruja¹². În afară de aceste informații, ipoteza turnului locuință se sprijină și pe anumite caracteristici geometrice ale turnului, în special ușa în prezent obturată de la *nivelul al III-lea al turnului*, ce răspunde, în spatele orgii, deasupra nivelului de călcare al tribunei. Această ușă este prevăzută cu un sistem de blocare din interior.

În opoziție cu această ipoteză Juliana Fabritius Dancu consideră că turnul datează din sec. XV¹³ și că nava a fost adosată turnului sau a fost prelungită până la turn în 1509, inițial având o lungime mai mică. Această ipoteză este confirmată de structura omogenă a turnului pe toată înălțimea celor șase nivele, precum și de modul de rezolvare al scărilor de la primele două nivele, incluse în grosimea pereților. Faptul că accesul în turn se face pe la parter constituie un alt contraargument pentru ipoteza turnului locuință, edificiu la care, accesul din exterior se facea de obicei la un nivel superior, iar parterul era accesibil doar din interior.

În legătură cu nava s-a formulat ipoteza existenței inițiale a unei bazilici române. Această ipoteză se bazează pe imaginile fotografice de epocă de la începutul sec. XX în care este vizibil un corp de clădire acoperit într-o apă, adosat fațadei de nord a corului și a navei, precum și de existența mai multor edificii cu plan bazilical în zona Agnitei. Această ipoteză nu poate fi luată în considerare simultan cu cea conform căreia turnul vestic ar fi fost inițial turn locuință și nu este susținută de alte elemente, fiind, de altfel, contrazisă de topografia terenului, cu o pantă pronunțată de la sud spre nord. Chiar și în prezent accesul sudic se face prin două

¹² Weiss, Christian Roseln Ein Heimatbuch von den Anfängen bis 1990 Heimatortsgemeinschaft Roseln und Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde e. V. Heidelberg 2010

¹³ Fabritius-Dancu, Juliana în Komm mit 1974 pag 9

pachete consistente de trepte descendente, iar cel nordic, prin mai multe pachete de trepte ascendente.

Argumentele pro și contra privind ipotezele enunțate sunt prezentate pe larg în cap. IV – prezentarea pe părți a ansamblului.

În afară de aceste neclarități privind evoluția bisericii, care, de altfel, nu au implicații în ceea ce privește alegerea unei soluții de restaurare, un alt aspect nelămurit suficient este cel legat de existența în imediata apropiere a unei mănăstiri de călugărițe închinată Sf. Rosalia (Christian Weiss). Clădirea vizibilă în imaginile de epocă menționate, cunoscută de localnici ca „Gebäude“ și folosită în ultima perioadă de aceștia pentru păstrarea slăinii, a fost demolată în 1924 pentru a face loc sălii comunitare (Juliana Fabritius Dancu).

Prezența simultană într-un spațiu restrâns în aceeași perioadă de timp a unei reședințe nobiliare, a unei biserici sătești și a unei mănăstiri este foarte puțin probabilă. De aceea, dacă luăm drept o certitudine existența mănăstirii, prinde contur și ipoteza că satul s-ar fi format în jurul acestor.

Este cunoscut că cistercienii au întemeiat mai multe sate printre care Abtsdorf (în prezent dispărut) lângă Agnita după cum arată Paul Philippi în 800 ani Biserica sașilor din Transilvania.

Călugării benedictini din Mănăstur au întemeiat mai multe sate printre care Seleușu, Laslea și Hoghilag, ultimele două fiind în apropiere de Ruja (Paul Philippi).

La rândul său, prepozitul sibian activează ca întemeitor al unor sate printre care Ruși, Cisnădioara și trei sate cu numele Probstdorf dintre care 2 lângă Mediaș și unul lângă Agnita- Stejărișu (Paul Philippi).

Pe peretele estic al corului se păstrează inscripționat pe tencuială anul 1828, marcând probabil o etapă de reparare a tencuielilor și zugrăvelilor exterioare. Lucrări mai ample de reparații, inclusiv învelitoarea, s-au realizat în 1954.

Mai multe date sintetizate de Christian Weiss se păstrează referitor la clopote, orgă și ceas.

referitor la clopote:

- clopotul mic a fost turnat în 1771 și 1772
- clopotul mijlociu a fost turnat în anul 1835
- un clopot fisurat (probabil cel mijlociu) a fost transportat la Sighișoara

Clopotul mic și cel mijlociu au fost apoi topite în timpul primului război mondial în cadrul unei ample acțiuni de susținere a efortului de război. Datele respective prezintă importanță deoarece manevrarea acestor clopote și a materialului lemnos pentru Glockenstuhl (eșafodajul clopotelor) a necesitat modificarea unor elemente structurale ale planșelor turnului prin crearea unor goluri/deschideri executate în

STUDIU ISTORIC - biserică evanghelică fortificată Ruja jud. Sibiu

1926, care sunt și în prezent în aceeași stare. Atunci s-a creeat o spărtură în planșeul boltit dintre nivelele II și III, și s-a secționat câte o grindă de planșeu de la trei nivele superioare, care au fost întărite prin măsuri improvizate.

Referitor la orgă:

- cea mai veche referire la acordarea orgii -1762
- în 1802 sau 1803 este construită noua orgă de către Samuel Maetz
- în 1841 se realizează un nou corp al orgii (Orgelkasten) de către Friedrich Pochhatz
- în 1849, orga este reparată de către Carl Schneider
- la 8 septembrie 1850 este sfântită orga, altarul și amvonul
- în 1862 se repară burduful de către organistul Weber
- în 1870 se execută o reparație capitală de către Wilhelm Hörbirger
- în 1928 se execută mici reparații
- în 1934 se execută reparații de amploare de către Carl Einschenk și se montează tuburile de zinc dezafectate în 1917
- în 1941 și 1943 mici reparații
- în 1969 familia Johann Gull sponsorizează un ventilator electric

referitor la ceas:

- 1824-1827 primele mențiuni referitoare la cheltuielile anuale legate de ceas
- 1827 – reparații
- 1831 reparații executate de M. Stenzel
- 1838-39 reparații executate de Greinzecker

- pe un pupitru pentru lectură se păstrează data 1643 și o monogramă A/MR
- pe baldachinul amvonului se citește anul 1850
- pe o contratrăaptă a accesului dinspre nord se citește anul 1897
- data 1535 apărea pe o inscripție ilizibilă, pe o strană decorată cu motive florale, în prezent dispărută.¹⁴

3. APARTENENȚA STILISTICĂ, ANALOGII:

Cele trei volume distințe care alcătuiesc monumentul prezintă unele deosebiri stilistice precum și unele particularități în ceea ce privește tehnica de realizare a construcției. Aceasta conduce la presupunerea că cele trei elemente care compun monumentul au fost realizate (sau transformate) în etape diferite.

¹⁴Fabritius-Dancu, Juliană în Komm mit 1974

Turnul de vest:

Este o construcție simplă, monumentală, fără o încărcătură decorativă semnificativă, realizată integral din piatră (gresie, piatră de râu). Primele două nivele sunt boltite în cruce, cu nașterea bolții foarte joasă. Bolțile sunt realizate din piatră de mici dimensiuni. Este puțin probabil ca acest sistem de boltire să dateze din sec. XIII, când s-a formulat presupunerea că s-ar fi edificat turnul locuință. Forma evazată spre interior a ambrazurilor, potrivită pentru armele de foc constituie un alt element care contrazice ipoteza turnului locuință datând din perioada medievală timpurie.

Ultimul nivel destinat inițial apărătorilor, este în prezent închis cu un parapet opac din scândură, cu capetele inferioare prelucrate decorativ, în care sunt decupate goluri cu partea superioară în arc de cerc pe fiecare latură.

Această închidere pe care s-au aplicat pe trei laturi cadrane de ceas (mai puțin pe latura de vest), datează cu mare probabilitate din sec. XIX și poate fi pusă în legătură cu montarea ceasului sau cu o etapă de reparații a acestuia. Este cunoscut faptul că de regulă, drumul de strajă al turnurilor folosite pentru apărare erau prevăzute cu închideri din fachwerk doar la nivelul parapetului și nu din scândură, pentru a reduce pericolul de incendiere și pentru a oferi apărătorilor o protecție mai bună. Planșeul ultimului nivel a făcut obiectul unor numeroase intervenții în sec. XIX-XX. Pe una dintre grinziile de planșeu se citește data 1835, iar pe o contrafișă- 5. IX. 1909.

Nava:

Nava tip sală este considerată a fi o construcție gotică de la începutul sec. XV (după Hermann Lamping, pag 124). Cele două accese pe laturile de nord și de sud păstrează portalurile ogivale simple de factură gotică realizate din gresie ce sprijină această datare.

După Virgil Vătășianu biserica aparține perioadei gotice, fără a exclude o fază anterioară romanică¹⁵. Otto Czekelius presupune, de asemenea, o fază inițială bazilicală, când nava ar fi fost mai scurtă, posibil până în dreptul contrafortului de pe fațada de sud.¹⁶

Nava este boltită semicilindric cu patru perechi de penetrații triunghiulare și prezintă particularitatea că fiecare dintre cele patru suprafete semicilindrice a căror limite sunt marcate prin muluri, prezintă o ușoară curbură în sensul axului longitudinal al navei. Penetrațiile triunghiulare sunt marcate printr-o profilatură simplă din tencuială și sunt caracterizate printr-o lipsă de rigoare geometrică comparativ cu modul mai îngrijit de trasare a bolților stelate ale corului.

Presupunerea exprimată de Kiss Lorand în Studiul de parament, că, bolta ar fi avut

¹⁵Virgil Vătășianu, Istoria arhitecturii, pag. 596.

¹⁶Otto Czekelius, Schriften aus dem Nachlass.

inițial nervuri, necesită verificări care vor putea fi făcute pe perioada sănătății. De-a lungul axei longitudinale a navei, fiecare din cele patru segmente ale bolții semicilindrice este ornamentat cu o rozetă din stucatură de factură baroc. Sistemul de boltire poate fi datat cel mai devreme în sec. XVI-XVII, fiind probabil realizat într-o perioadă ulterioară boltirii corului, iar decorația în stucatură a intradosului poate fi datată în cea de a doua jumătate a sec. XVIII. Nu este exclusă nici realizarea simultană a bolților și a decorației în cea de a doua jumătate a sec XVIII.

O altă ipoteză este ca bolțile navei să fi fost realizate în aceeași etapă în care s-a edificat tribuna(1596), în prezent dispărută. Pe peretele vestic al navei se află o excrescență ce ar putea constitui un rest al consolei care susține tribuna. Forma actuală a tribunei din lemn se datorează unei intervenții radicale din jurul anului 1850, când s-a realizat și altarul, amvonul, mobilierul interior și ușa în două canate a portalului dinspre nord. La toate aceste piese de mobilier întâlnim unele elemente decorative comune.

Nava este iluminată doar prin fațada sudică prin două ferestre mai mici la nivelul parterului și patru ferestre la nivelul tribunei, dintre care cea din partea stângă, în apropierea turnului de vest este mai scundă și are parapetul mai coborât decât celelalte trei mai înalte. Cele două grupe sunt despărțite printr-un contrafort, care, împreună cu dimensiunile diferite ale ferestrelor, ar putea sugera o realizare în etape a navei. Fațada de nord este complet blindată (cu excepția portalului de nord și accesului la tribuna orgii). Pe fațada nordică a corului se poate distinge conturul unui gol de ușă -actualmente închis- care făcea legătura între biserică și fosta sacristie, amintită anterior. Acest gol este situat mult deasupra cotei de călcare a corului, deservind probabil fostul amvon, realizat probabil din piatră și refăcut la mijlocul sec. XIX.

Fațada nordică blindată, care se întâlnește la puține monumente, printre care biserică din Șmig, are drept explicație necesitatea de a crea un confort termic satisfăcător, într-o perioadă în care sistemele de închidere ale ferestrelor erau costisitoare și dificil de realizat, pleând, totodată, pentru o datare mai timpurie a navei.

Grosimea diferită a pereților navei și ai corului poate indica o realizare în etape diferite, iar contrafortul de pe fațada nordică, plasat între navă și cor, cu o formă complexă, pare să indice faptul că prima etapă a corului este anterioară realizării navei. De precizat că cea de a doua etapă a construcției corului datează din perioada fortificării care a presupus înălțarea parapetului ferestrelor, realizarea bolții și a etajului de apărare precum și a șarpantei.

Corul poligonal este boltit în plasă cu nervuri (din teracotă). Acest sistem de boltire se întâlnește frecvent la edificiile religioase. Astfel, în zona Agnitei îl întâlnim la Brădeni, Iacobeni, Netuș, Movile și Dealu Frumos. În perimetru mai larg al sudului

Transilvaniei îl întâlnim la bisericile din Saschiz, Băgaciu, Roadeş, Biertan, Copşa Mare, Valea Viilor, Cristian- Sibiu și altele, fiind utilizat fie la navă fie la cor sau sacristie, fie simultan, la mai multe elemente ale monumentelor respective. În urma studiului de parament s-au descoperit urme de decorație la ecusoanele care marchează nașterea fascicolelor de nervuri. În mai multe zone ale corului s-au descoperit cruci de consacrat.

Sistemul respectiv de boltire s-a folosit și la construcțiile de locuințe cu programe mai elaborate. Astfel, în Sibiu, se întâlnește la loggia casei din Piața Mică nr. 24, la Primăria veche, precum și la Casa Hecht (Piața Mare nr. 8) unde nervurile decorative prezente în câteva încăperi sunt asemănătoare cu cele de la Ruja¹⁷.

Bolțile cu nervuri în plasă sau stelate aparțin goticului târziu putând fi încadrate în timp la sfârșitul secolului XV și începutul secolului următor, adică tocmai în perioada în care au avut loc lucrări de fortificare la mai multe biserici sătești, ocazie cu care s-au înlocuit unele planșee de lemn.

Bolta corului din Ruja, realizată din piatră și cărămidă a fost executată concomitent cu etajul de apărare de deasupra corului, întrucât corzile șarpantei acestui nivel de apărare fac corp comun cu bolta.

Etajul de apărare ieșe în consolă față de conturul corului fiind susținut de arce ce sprijină pe contraforturi. Între arce și zidul corului se află fante alungite de aruncare verticală, iar în elevația de cărămidă a nivelului de apărare s-au practicat goluri de tragere. Acest sistem de fortificare, utilizat în alte cazuri și pentru fortificarea navei se întâlnește la Iacobeni, Stejărișu, Valea Viilor și multe alte biserici fortificate.

Dacă ne referim la biserică fortificată în ansamblu, analiza comparativă a tipologiei volumetrice în care se înscrie monumentul din Ruja în raport cu edificiile similare din zona Agnitei (sau a văii superioare a Hârtibaciului¹⁸) putem constata numeroase asemănări dar și deosebiri.

Astfel, la Agnita, biserică hală, realizată prin transformarea unei bazilici, prevăzută cu turn de vest decroșat, avea corul poligonal fortificat cu un nivel de apărare cu arce ce descărcau pe contraforturi (ca la Ruja). Etajul de apărare a fost demolat în 1892¹⁹. Turnul de vest era inițial decroșat față de navă.

La Movile, biserică sală cu turn de vest, de asemenea decroșat, datat în sec. XIII²⁰ are corul cu plan pătrat, o formă arhaică, acesta fiind fortificat ulterior pe mai multe nivele, astfel încât are aspectul unui turn masiv. Realizarea fortificării este datată în sec. XV²¹.

¹⁷ Fabini, Hermann Sibiu Gotic, 1982 pag. 99

¹⁸ Fabritius-Dancu, Juliana în Komm mit 1974

¹⁹ Fabritius-Dancu, Juliana în Komm mit 1974

²⁰ Fabritius-Dancu, Juliana în Komm mit 1974

²¹ Fabritius-Dancu, Juliana în Komm mit 1974

O structură similară, cu două turnuri, la vest și la est, din care ultimul se ridică deasupra unui cor cu plan pătrat întâlnim atât la Merghindeal cât și la Dealu Frumos. Spre deosebire de Movile, navele celor două edificii au o structură bazilicală.

La Iacobeni, bisericii sală, începută în sec. XIV i-a fost adosat în jurul anului 1500 un turn cu plan patrat. În aceeași perioadă, când această localitate care avea 75 de gospodării se situa deasupra mediei de cca. 40 de gospodării pe localitate rurală, nava a fost acoperită cu boltă în plasă cu nervuri, deasupra căreia se ridică un nivel de apărare ce continuă și deasupra corului, realizat într-o manieră asemănătoare cu cel de la Ruja²². Turnul de vest, masiv, realizat din piatră cu latura de 9,40m și înălțimea de 26 m, este comparabil cu cel de la Ruja.²³ Scara balansată, realizată în grosimea zidului precum și închiderea cu scânduri dispuse vertical sunt, de asemenea similare.

Stejărișu, localitate mai puțin importantă, inițial aservită, avea la începutul sec. XVI doar 34 de gospodării²⁴, dar biserică edificată anterior a fost dotată tot atunci cu un turn de vest masiv. Nava și corul au fost fortificate cu un nivel de apărare deschis, cu parapetul construit în sistem fachwerk.

La Netuș, turnul masiv a fost realizat la începutul sec. XVI prin cămașuirea corului poligonal. Aspectul exterior este destul de asemănător cu cel al turnului de la Ruja. Începutul procesului de fortificare este consemnat prin scutirea de impozite din 1504 și 1506 acordată comunității²⁵. Nava tip sală, cu boltă în plasă cu nervuri este datată în 1448. Turnul clopotniță a dispărut în urma transformărilor din sec. XIX²⁶.

Nava bisericii din Noiștat, inițial bazilică romanică a fost transformată în mai multe rânduri primind aspectul actual în sec. XIX, dar turnul de vest păstrează înfățișarea inițială. Primele două nivele sunt boltite în cruce, ca la Ruja iar treptele sunt realizate în grosimea zidurilor. Doar acoperișul turnului a fost modificat în sec. XIX, când a fost probabil desființat și ultimul nivel de apărare.

Deși diferite ca tipologie și ca elemente de detaliu, toate edificiile menționate prezintă ca element comun turnul de vest, cu rol de clopotniță dar și de observare și apărare. Acesta ar fi fost realizat concomitent cu nava, sau la o dată anterioară ori posterioară.

Modul de construire din piatră (predominant gresie) tencuită cu un strat subțire, astfel încât paramentul realizat îngrijit este lizibil, este comun bisericilor din Ruja, Stejărișu, Iacobeni și Netuș. Juliana Fabritius Dancu consideră că turnurile acestor edificii ca și cel de la Noiștat, transformat ulterior, precum și cele ale bisericilor fortificate amplasate mai la est, la Homorod și Bărcut au fost realizate la date

²²Fabritius-Dancu, Juliana în Komm mit 1974

²³Fabritius-Dancu,Juliana în Komm mit 1974

²⁴Fabritius-Dancu, Juliana în Komm mit 1974

²⁵Fabritius-Dancu, Juliana în Komm mit 1974

²⁶Fabritius-Dancu, Juliana în Komm mit 1974

apropiate, la începutul sec. XVI²⁷.

Posibilitatea ca aceste turnuri (numite uneori în literatura de specialitate donjoane) ar fi fost inițial turnuri locuință aparținând unor greavi nu poate fi însă în totalitate exclusă, deși este puțin probabil că în perioada în care a existat o reședință a unui greav să nu fi existat, în altă zonă a localității, un loc consacrat pentru biserică.

O comparație cu turnul bine păstrat de la Câlnic, cu dimensiunile de 9x12m, parterul boltit și o înălțime de 14m, cu doar patru nivele (inițial 3)²⁸ relevă importante deosebiri de gabarit și de detaliu. Turnul de la Ruja are cca. 22,50 m înălțime (elevația din piatră) și 32,50 m înălțime totală. La Câlnic lipsește scara realizată în grosimea zidului, prezintă la turnurile bisericilor fortificate. Accesul se realizează la etaj, printr-o scară exterioară, iar parterul este blindat.

O localitate în care prezența greavilor este atestată pentru o perioadă de peste 3 secole prin mai multe documente este Alțâna, fără ca acest fapt să lase urme palpabile în domeniul construcțiilor.

Astfel, în 1291 doi greavi din Alțâna, Gerlach și Stefan, cumpără o proprietate iar în 1349, Syffridus participă la adunarea provincie Sibiului (Juliana Fabritius Dancu).

În sec XV documentele menționează mai mulți greavi din familia Gerendi în legătură cu încercarea acestora de a muta sediul scaunului Nocrich în Alțâna (în 1532, Johann Gerendi iar în 1581, Petrus). În 1593 comuna răscumpără dreptul ereditar de la greavul Paul Gerendi.²⁹

Turnul locuință de la Roșia ce a aparținut influentei familiei de greavi din localitate, transformat în clopotniță este situat în apropierea bisericii. Cu plan pătrat cu latura de cca 8m, acesta nu este prea înalt.³⁰

IV. PREZENTAREA PE PĂRȚI A ANSAMBLULUI:

a. DATARE, PRINCIPALELE DATE REFERITOARE LA ETAPELE DE CONSTRUCȚIE ȘI REPARAȚII:

- prima jumătate a sec. XV – construirea unei nave gotice tip sală ce a înlocuit un edificiu anterior, posibil romanic
- 1509- etapă de fortificare documentată prin indemnizația de 6 fl. din partea scaunului Cincu; în această perioadă s-au fortificat corul și turnul de vest.
- 1535- datarea unei strane (conform lui Christian Weiss, în prezent dispărută)
- 1571- în cea mai veche matricolă a bisericii este consemnat hramul bisericii

²⁷ Fabritius-Dancu, Juliana în Komm mit 1974 pag. 5

²⁸ Fabritius-Dancu, Juliana în Komm mit 1974

²⁹ Fabritius Dancu, Juliana, Cetăți țărănești săsești din Transilvania, 1985.

³⁰ Fabritius Dancu, Juliana, Cetăți țărănești săsești din Transilvania, 1985.

„ECCLESIA S. MARGARETA”³¹

- 1596- se construiește tribuna, în prezent modificată la mijlocul sec. XIX.
- 1645- un pupitru pentru lectură situat în altar păstrează inscripția „AD 1645” și inițialele MAR.
- 1722- în conscripția din acest an este amintit zidul de incintă
- 1762- cea mai veche mențiune referitoare la orgă (Christian Weiss)
- 1771-1772- mențiuni privind turnarea unui nou clopot mic (Christian Weiss)
- 1835- mențiuni privind turnarea unui nou clopot mijlociu (Christian Weiss)
- 1824-1827- primele mențiuni referitoare la ceas
- 1818- reparații atestate de inscripția de pe zidul exterior al corului (pe latura spre est)
- 1848- inscripție la baza altarului.
- 1850- Inscriptie „ZUM ANDENKEN SEINER IM JAHR 1849 VERSTORBENEN FAMILIE, VEREHRT MICHAEL BUCHHOLZER 1850” pe baldachinul amvonului.
- 1897- „HÄNER MICH. U. SOFIA, GEB. BIERKOCHE, 1897”, inscripție pe o contrareaptă a accesului în ediculul deschis ce protejează accesul din partea de nord.
- 1889-1893- se demolează vechea casă parohială și zidul de incintă
- 1 oct. 1893 se inaugurează noua casă parohială
- 1936. 11. 9 – inscripție pe o treaptă a accesului la tribune – “Rochus Joh. 11.”
- 1937- demolarea sacristiei și a încăperilor anexe adiacente părții de nord a navei și restructurarea ediculului de acces.

b. DESCRIEREA EDIFICIULUI:

b.1. Turnul de vest:

Cu plan pătrat, având dimensiunile la bază de 9.50x9.40m are o înălțime totală de 32.50m față de cota ± 0.00a navei. Este realizat în întregime din piatră (gresie și piatră de râu) și prezintă două retrageri pe înălțime. Tencuiala exterioară subțire, sistem „pietra rasa”, uzată de trecerea timpului, mai ales în zonele inclinate ale celor două retrageri, lasă să se întrevadă paramentul realizat îngrijit, precum și golurile în care au fost încastrate elementele orizontale de susținere ale schelei exterioare realizate din lemn rotund. La dezafectarea schelei, capetele acestor elemente au rămas încastrate în zidărie, fiind vizibile pe cele patru fațade. Aceste capete de grinzi sunt vizibile și la interior, fapt ce oferă indicii asupra tehnicii de construcție și de realizare progresivă a schelei, concomitent cu zidăria.

Turnul are 8 nivele (initial 7) din care primele două sunt boltite. Golurile de tragere de formă dreptunghiulară alungită, înguste, sunt dispuse pe 4 nivele începând de la

³¹ Amlacher, Erwin: *Wehrbauliche Funktion und Systematik siebenbürgisch-sächsischer Kirchen- und Bauernburgen*

nivelul al doilea. La nivelul penultim, destinat inițial clopotelor, se află deschiderile mai generoase destinate propagării sunetului, cu partea superioară în arc de cerc. Existența acestor goluri constituie un alt contraargument pentru ipoteza turnului locuință. La acest nivel se păstrează eșafodajul inițial al clopotelor, realizat independent față de planșeu și față de pereții turnului. Acest penultim nivel a fost subîmpărțit ulterior printr-un planșeu intermedian pentru a crea un spațiu necesar pentru mecanismul ceasului.

Clopotele au fost mutate mai târziu la ultimul nivel, cel de apărare și observație, realizat cu o structură din lemn ieșită în consolă față de zidăria de piatră. Planșeul acestui nivel are o structură foarte complexă, cu 5 rânduri de grinzi pozate alternativ pe cele două direcții. Turnul este protejat de un acoperiș piramidal cu învelitoare din țiglă solzi.

Poziția celor două retrageri ale zidăriei vizibile la exterior nu corespunde cu cea a planșelor din grinzi de lemn, care sunt fiecare pozate pe un umăr de zidărie rezultat prin creșterea progresivă a dimensiunilor interioare și sunt încastrate în masa zidăriei. În plus unele dintre gologurile de tragere de pe fațada de sud, vest și nord intersectează a doua zonă de retragere a zidăriei, ce se face printr-o porțiune înclinată. Aceste elemente vin să contrazică ipoteza edificării în etape a turnului, formulată de unii autori, bazată pe existența celor două retrageri, printre care Christian Weiss. Această ipoteză este contrazisă și de Helmuth Klima, tinând cont de maniera unitară de realizare a paramentului precum și poziționarea într-o manieră coerentă a elementelor de susținere a schelei, vizibile pe toată înălțimea turnului.

Christian Weiss, pe de altă parte, arată că rolul de protecție al turnului putea fi operativ numai după desfacerea schelei, deci după realizarea integrală a structurii.

În anul 2002, colectivul de arheologi condus de Maria-Emilia Crângaci-Țiplic, Zeno Pinter și Ioan-Marian Țiplic³² a întreprins săpături în zona de sud a turnului, la joncțiunea cu nava. Cu acest prilej a fost descoperit un cimitir din care au fost examineate 21 de morminte amplasate la o adâncime între 1.70 și 3.30m, ceea ce dovedește o utilizare îndelungată. Moneda din timpul lui Ioan de Hunedoara (1441-1446) reprezintă un element de datare post quem pentru unul dintre morminte. Un număr de trei morminte sunt cu certitudine anterioare turnului, fiind amplasate total sau parțial în interiorul proiecției acestuia, sub nivelul de fundare. Unul dintre morminte este mai vechi decât turnul și biserică. Prezența mormintelor anterioare turnului constituie un argument pentru faptul că amplasamentul a fost consacrat pentru biserică și cimitir, astfel încât turnul de vest nu a fost inițial turn locuință.

Accesul în turn se face numai din biserică, pe latura vestică a navei, unde peretele bisericii lipsește, nava fiind adosată turnului. Aceasta demonstrează că, cel

³² Maria-Emilia Crângaci-Țiplic, Z. K. Pinter, I. M. Țiplic, *Biserica evanghelică din Ruja. Studiu istoric și arheologic*, vol. Arhitectura religioasă medievală din Transilvania. III. Satu Mare, 2004, p. 186, 189.

puțin partea vestică a navei a fost realizată posterior turnului. Imediat în dreptul intrării se face accesul la nivelul următor printr-un șir de trepte înglobate în grosimea zidului. Primul nivel este boltit în cruce cu nașterea foarte joasă. Bolta este realizată din piatră de mici dimensiuni, preponderent lespezi înguste din gresie. Treptele sunt realizate dintr-o piatră mai dură iar partea superioară a culoarului creat în grosimea zidului este constituită dintr-o boltă cilindrică rampantă. Treptele se desfășoară în interiorul laturilor de vest și nord ale turnului, racordul făcându-se printr-un segment curb. Pe latura vestică, la un nivel apropiat de cel de călcare, în dreptul treptelor a 6-a și a 7-a se află o nișă dreptunghiulară, interpretată de Christian Weiss drept un gol de tragere închis. Aceasta a fost însă amplasat într-o poziție care ar fi fost incomodă pentru apărător, fapt ce contrazice această ipoteză. Un prim gol de tragere vizibil pe latura nordică a turnului este amplasat în zona terminală a scării.

Pe peretele opus accesului la nivelul 2, cel de sud, se deschide accesul spre rampă ce leagă acest nivel de nivelul 3, realizată similar cu prima rampă de scară, inclusă în grosimea zidurilor de sud și de est ale turnului. Realizarea balansată, în sensul invers acelor ceasornicului al acestor scări asigură un avantaj apărătorului în cazul unei confruntări cu arme albe, față de potențialul atacant ce ar urca treptele.

Nivelul 2 este boltit în cruce similar cu primul nivel. Bolta prezintă o spărtură făcută intenționat, pentru manevrarea clopotelor. Pe peretele estic al acestui nivel se află o ușă înzidită plasată în dreptul tribunei, la o cotă superioară față de nivelul actual al acesteia. Aceasta ar înlocui un gol de tragere inițial (după Christian Weiss).

În zona scării dintre nivelele doi și trei, la bază și mai sus, se află câte un gol de tragere (cu deschiderea spre fațada sud) iar la capătul de sus al scării se află o ușă înzidită cu partea superioară semicirculară.

Adeptați ipotezei turnului locuință sau donjonului consideră că pe aici, la o înălțime considerabilă, se făcea accesul printr-o scară exterioară mobilă de lemn. Această ipoteză ar fi susținută de faptul că ușa este prevăzută cu locașe în care ar putea glisa o grindă de lemn pentru blocare din interior.

Planșeul peste nivelul 3 ca și peste nivelele următoare este realizat din grinzi de stejar, care sunt încastrate în zidurile perimetrale, iar pardoseala este realizată din scânduri masive peste care s-a aplicat un strat subțire de lut. Legăturile dintre nivele sunt realizate cu scări într-o rampă cu pantă accentuată, din lemn brut. Treptele realizate din scânduri sunt prinse de vangurile laterale prin cuie de lemn.

Grinzile de stejar ce alcătuiesc planșeul reazimă pe o bordură de zidărie de piatră de 20-30 cm, lățime ce rezultă datorită creșterii dimensiunii interioare ale încăperilor la fiecare nivel și implicit duce la reducerea lățimii zidurilor. Aceasta face ca lățimea zidurilor să scadă de la cca 2,70m la bază până la cca 1,30 m la partea superioară.

Direcția pe care sunt dispuse grinzi de planșeu alternează la fiecare nivel

STUDIU ISTORIC - biserică evanghelică fortificată Ruja jud. Sibiu

Acestea sunt rigidizate în lateral, fiind încastrate în zidăria ce se ridică pe conturul nivelului inferior, ceea ce constituie a doavă că grinzi datează din perioada inițială de construcție a turnului, fiind montate simultan cu zidăria.

Fiind amplasate între grinzi, și direcția scărilor alternează la fiecare nivel. Câte o grindă de planșeu de peste nivelul 3, 4 și 5 au fost decupate în zona de mijloc pentru a permite manevrarea clopotelor, structura de rezistență fiind consolidată în aceste zone prin măsuri improvizate. Alte orificii de mici dimensiuni au fost create în pardoselile de scândură pentru manevrarea funiilor clopotelor.

Peste planșeul din grinzi ale nivelului 6 este amplasată o structură masivă, independentă, fără a fi în contact direct cu zidăria, care susține inițial clopotele. Golurile de până la nivelul 6 exprimate în fațade prin fante înguste de tragere se evazează mult în interior și au la partea superioară buiandrugi din lespezi de piatră și parțial arce plate din cărămidă. Această rezolvare a părților superioare ale golurilor a dus la apariția unor fisuri locale.

Golurile de la nivelul 6, al clopotelor, de mari dimensiuni, au partea superioară în arc de cerc realizate din cărămidă; la cele spre est și vest, jumătatea inferioară a golurilor este obturată cu zidărie din cărămidă tencuită la exterior, realizată într-o etapă ulterioară. Deasupra structurii inițiale de susținere a clopotelor, într-un spațiu mai scund, a fost amplasat mecanismul ceasului, ale căruia cadre sunt amplasate pe trei laturi ale închiderilor din scândură ale ultimului nivel care avea inițial rol de observare și apărare. Probabil închiderea inițială a acestui nivel se limita la nivelul parapetului și era realizată dintr-o structură de zăbrele din lemn cu umplutură din zidărie (fachwerk).

Etajul de apărare ieșe în consolă față de linia zidăriei de piatră. Capetele grinziilor în consolă sunt rigidizate cu contrafișe oblice și montanți amplasați la fața zidăriei. Zidăria a fost teșită la 45° în dreptul colțurilor pentru a facilita sprijinirea contrafișelor în aceste puncte. Modificările închiderii pot fi corelate cronologic cu realizarea ceasului.

Structura complexă de lemn a acestui nivel, indisolubil legată de șarpanta acoperișului piramidal a suferit unele consolidări și modificări pentru amplasarea ulterioară a clopotelor.

b.2. Nava:

Cu plan dreptunghiular și dimensiunile de cca $15,50 \times 9,35m$, nava tip sală are câte un acces pe latura de nord și unul pe latura de sud, plasate axat. Ambele intrări sunt decorate cu ancadramente simple, ogivale, de factură gotică, databile în prima jumătate a sec. XV, realizate din gresie. Intrarea mai amplă, cu ușă de stejar în două canate orientată spre nord, în legătură directă cu localitatea, era folosită cu predilecție de enoriași. În prezent este protejată de un edicul deschis, cu două goluri

în ogivă, prin care se accede și la tribună. Ușa din stejar cu elemente decorative asemănătoare cu cele ale mobilierului interior datează probabil de la mijlocul secolului XIX.

Cele două accese erau prevăzute cu dispozitive de blocare cu grinzi de lemn care glisau în interiorul unor locașe realizate în masa zidăriei.

Ușa dinspre sud folosită cu predilecție de preot, mai îngustă, este în legătură directă cu casa parohială, amplasamentul inițial al acesteia fiind cu 20 m mai aproape de biserică decât cel actual, deci în interiorul incintei fortificate (Christian Weiss). Accesul în biserică din această direcție se face coborând un pachet de trepte interioare poziționat în grosimea zidului.

Fațada sudică, singura prevăzută cu ferestre, este împărțită în două segmente de un contrafort. În stânga acestuia, în zona de joncțiune cu turnul se află o fereastră la parter și una la nivelul tribunei. Ambele sunt de dimensiuni relativ reduse și au partea superioară arcuită. În partea dreaptă a contrafortului se află portalul de acces și o fereastră de mici dimensiuni. Alte trei ferestre mai înalte sunt amplasate la nivelul tribunei. Bolta semicilindrică cu patru perechi de penetrații triunghiulare este împărțită în patru segmente marcate printr-o mulură fină. Fiecare dintre cele patru segmente prezintă o ușoară curbură pe direcția perpendiculară față de cea a bolții principale. Întrucât bolțile navei au fost realizate posterior etapei de fortificare de la începutul sec. XVI, este posibil ca acoperișul inițial să fi fost realizat din lemn. Fațada de nord este lipsită de ferestre.

În legătură cu nava s-au emis ipoteze că ar fi trecut, în perioada romanică printr-o fază bazilicală (Hermann Fabini). Printre argumentele pro se numără faptul că în imediata apropiere a localității se află asemenea edificii (Dealu Frumos, Merghindeal, Agnita, Cincu) iar unele bazilici au fost ulterior transformate (Noiștat).

Corpurile mai joase, adosate fațadei nordice, vizibile pe imaginile fotografice de la începutul sec. XX, au fost interpretate drept o navă laterală. Acest fapt este combătut de informația că pe latura nordică a corului era adosată sacristia și că aceasta era plasată mai jos cu 0,5m față de cor (după Christian Weiss). După cum rezultă din aceste imagini fotografice, sacristia avea probabil două nivele, la cel de al doilea nivel făcându-se accesul în vechiul amvon, printr-o ușă ale cărei urme sunt vizibile pe peretele corului. Urma cotei superioare a acoperișului acestor coruri este vizibilă pe peretele exterior al navei.

La interior, două excrescențe situate pe pereții laterali ai navei, în zona de joncțiune cu corul ar putea fi resturi ale capitelurilor unor coloane sau console (după I. M. Tiplic). Cea de pe peretele sudic este realizată din piatră. Între navă și cor se află un arc triumfal ogival.

Existența unei nave colaterale sudice nu a fost dovedită în urma săpăturilor arheologice amintite, această posibilitate fiind contrazisă și de relieful terenului:

dispoziția portalului accesului sudic confirmă faptul că, încă în sec. XV exista o denivelare consistentă a terenului natural, preluată prin trepte pozate în grosimea zidului. Dacă biserică ar fi avut o lățime mai mare, diferența de nivel între interior și exterior ar fi crescut semnificativ, imposibil de preluat prin trepte, iar fațada sudică ar fi fost semi îngropată.

Nava are o orientare față de direcția est-vest de 86° (conform Juliana Fabritius-Dancu și Hermann Fabini).

Cele două accese în biserică, din nord și din sud erau protejate din interior cu ajutorul unor bârne de lemn ce se fixau în golurile speciale practicate în pereții lateralî în dreptul zonei mediane a ușilor.

b.3. Corul:

Axul longitudinal al corului prezintă o ușoară deviație față de axul navei. Cele două spații sunt articulate prin intermediul unui arc triumfal ogival.

Corul poligonal, cu partea estică trapezoidală este prevăzut cu contraforturi care susțin, prin intermediul unor arce, nivelul de apărare ce depășește în exterior linia fațadelor pentru a permite loviturile în plan vertical. Spre deosebire de contraforturile navei, aceștia sunt execuți din cărămidă și au o geometrie mai riguroasă.

Corul este iluminat prin ferestre înalte, ogivale, dispuse numai pe latura spre sud, sud-est și nord-est. La nașterea bolților în plasă, cu nervuri din teracotă se află mici piese decorative în formă de ecuson/scut, cu urme de pictură. Tot în cor, în zona inferioară a pereților, au fost evidențiate cruci de consacratie, unele fiind suprapuse, realizate în două epoci distincte.

Structura de lemn a etajului de apărare și șarpanta ce acoperă corul au fost realizate concomitent cu bolțile, întrucât corzile intersectează partea superioară a bolților și se leagă în lateral de armătura din lemn care consolidează peretele de zidărie al etajului de apărare. Pe lângă golurile care permit loviturile verticale, pereții sunt perforați de orificii de tragere în plan orizontal sau oblic. Aceste goluri, evazate spre interior au axele ușor inclinate față de perpendiculara pe direcția peretelui într-o direcție sau alta, alternativ. Acest fapt asigură o mai bună acoperire a terenului de către apărători, oferindu-le totodată o bună protecție față de tirul atacanților.

Fațadele exprimă această funcțiune de apărare a corului. Între contraforturi care prezintă mai multe retrageri pe înălțime sunt amplasate arcele care susțin etajul de apărare - două pe latura sudică, câte unul pe latura estică și cele două laturi inclinate și trei pe latura nordică. Unul dintre sprijinirile arcelor de pe această latură nu continuă până la nivelul, solului ci se racordează printr-o suprafață înclinată la planul general al fațadei. Întâlnim aceeași rezolvare la corul fortificat de la Buzd precum și la Boian unde contraforții alternează cu acest tip de sprijin în cadrul fortificării. În ceea ce privește contraforții, sunt realizati, mai ales în zona superioară, exclusiv din

cărămidă. Sub nivelul de apărare s-a realizat o consolidare perimetrală cu tiranți metalici.

La partea inferioară a corului sunt vizibile urme ale unor ferestre plasate sub nivelul celor actuale, puse în evidență prin studiul de parament. Aceasta demonstrează existența unei faze anterioare de construcție.

Nivelul de apărare, perforat de gurile de tragere este agementat de un brâu profilat, protejat cu țigle, plasat deasupra arcelor.

Acoperișul cu pantă accentuată, cu două ape, cu coama plasată mai sus decât a navei, se transformă în acoperiș cu trei fațete în partea estică a corului. Vârful respectiv este decorat cu un steag de vânt din tablă în formă de cocoș. Alături de încelitoarea cu țiglă solzi sunt vizibile zone cu reparații (sau elemente păstrate dintr-o etapă anterioară) cu țigle terminate sub formă de „coadă de rândunică”.

În legătură cu corul s-a formulat presupunerea că ar fi putut fi realizat prin transformarea unei capele ce ar fi funcționat simultan cu turnul locuință.

Poziționarea relativ axată a cestor două obiecte reprezentă însă un contraargument pentru ipoteza menționată, prin comparație cu exemplele de la Câlnic, Roșia și Viscri.

Mobilierul:

a. Altarul: În zona centrală a altarului se află o sculptură din lemn reprezentândul pe Isus în picioare, ținând în mâna un potir. Sculptura este poziționată pe un soclu plin, iar în lateral se află câte trei coloane cu capiteluri corintice unite la partea superioară cu un arc semicircular decorat la partea interioară cu un trafor bogat ornamentat. Decorația este completată de traforurile ce anturează sculptura centrală precum și de aplicele ce îngemănează frunze de stejar cu frunze de laur. Atât traforurile căt și aplicele sunt aurite.

Altarul, împreună cu amvonul și orga au fost sfințite la 8 septembrie 1850. Este foarte probabil că, în prealabil s-a realizat și o zugrăveală generală la interior, acoperind eventualele zone cu decorație parietală vizibilă, mai ales că întreg mobilierul a fost realizat tot atunci.

b. Amvonul: este amplasat pe brațul nordic al arcului triumfal fiind accesibil prin scara din lemn alipită peretelui spre nord al corului. Este realizat din lemn, elementele decorative aurite detașându-se pe fondul de culoare albă. Decorațiile constau din aplice cu frunze stilizate de stejar și laur îngemăname (similară cu cele de la altar) amplasate pe balustrada plină a scării, frunze de acant stilizate, la baza amvonului, decroșate față de acesta, precum și de frize cu ove.

Pe baldachin se citește inscripția menționată cu numele comanditarului și data 1850. Autorul este Friedrich Pochhatz (după Christian Weiss).

c. Cristelnica este realizată din lemn și are formă de potir, cu fațetele decorate cu elemente trilobate. Întreaga suprafață este decorată cu elemente vegetale stilizate, în parte aurite (frunze de acant).

d. Stranele pentru preoți sunt amplasate în cor pe latura nordică (o piesă cu trei locuri) respectiv pe latura sudică (o piesă cu șase locuri). Locurile pentru șezut sunt despărțite prin rezămătoare și sunt marcate prin panouri dreptunghiulare atât în dreptul parapetului cât și al panoului din zona posterioară. Fondul general este de culoare gri, panourile dreptunghiulare sunt realizate prin stropire cu mai multe nuanțe (același procedeu se regăsește la stranele pentru enoriași și la parapetul tribunei). Baldachinele ce acoperă stranele pentru preoți au un contur sinusoidal și prezintă o terminație ajurată, compusă din curbe și contracurbe. Conturul baldachinului este subliniat de o friză dublă (denticuli + astragal) ce se regăsește și la partea superioară a parapetului. Panourile laterale ce închid cele două strane prezintă zone de traforare de factură neogotică.

e. Stranele pentru enoriași sunt amplasate de-a lungul pereților navei și constituie o variantă mult simplificată a stranelor pentru preoți. Mobilierul este completat de băncile simple, amplasate în navă precum și la nivelul tribunei

f. Cutia milei este realizată din lemn într-o manieră asemănătoare cu cristelnica, într-o variantă mult simplificată și având dimensiuni mai reduse.

g. Tribuna: se întinde pe toată lungimea de vest, nord și sud, fiind realizată ca o structură independentă din lemn susținută de 4 perechi de stâlpi cu secțiune circulară, prelucrați ornamental prin strunjire. Racordul dintre cele trei laturi ale tribunei se face prin curbe și contracurbe, într-o formulă barocizantă. Parapetul este decorat la partea superioară de o friză cu denticuli dublată de o friză cu astragal, sub care se află o succesiune de casete dreptunghiulare și cu câte o casetă ovală situată la mijlocul fiecărei laturi. Cele două câmpuri ovale sunt decorate cu câte un mic panou figurativ, aurit, reprezentând parabola semănătorului, respectiv, întoarcerea fiului risipitor.

În axul aripii vestice a tribunei este amplasată orga.

În dreptul orgii, pe parapetul tribunei este amplasat un panou decorativ aurit, oval, reprezentând o liră anturată de frunze stilizate de stejar și de laur.

Atât partea inferioară cât și cea superioară ce încadrează tuburile orgii au o profilatură complexă și o formă sinuoasă în plan, barocizantă, compusă din curbe și contracurbe. La partea superioară se află un trafor din elemente vegetale stilizate,

033274

aurit, asemănător cu cel de la altar. Corpul orgii a fost realizat în 1841 de către Friedrich Pochhatz, care a realizat și altarul. În 1849 s-au executat reparații (probabil la tubulatură) de către Carl Schneider, pentru ca, în 1850 orga să fie sfîntită împreună cu altarul și amvonul.

În spatele orgii la o înălțime de cca 1,70 mfață de cota de călcare a tribunei se află ușa ce comunica cu etajul 1 al turnului, în prezent obturată. Este posibil ca nivelul acestei uși să indice nivelul inițial al tribunei, a cărei existență este documentată din 1596 (Christian Weiss). Cu mare probabilitate, prima versiune a tribunei ocupa doar peretele vestic al navei (la acest etaj era amplasat inițial burdul orgii).

Toate piesele de mobilier enumerate au unele elemente comune:

- friza cu denticuli și astragalul (la tribună, amvon, altar)
- terminația ajurată compusă din curbe și contracurbe (la tribună, stranele preoților, cuierele de perete)
- gama cromatică – gri, alb, panouri gri stropite cu alb și oranž, elemente cu încărcătură decorativă maro-aurite.

Aceste elemente, împreună cu inscripțiile de datare in situ menționate pledează pentru faptul că tot mobilierul existent a fost realizat în aceeași perioadă, în jurul anului 1850.

Mobilierul este completat de pupitrul pentru lectură deja menționat, datat 1645, precum și de grilajul metalic ornamental al tabernacolului plasat într-o nișă ogivală. Acesta este realizat ca o rețea carteziană formată din platbande metalice determinând mici ochiuri pătrate și a fost realizat în perioada medievală. Axul vertical central a fost ornamentat cu elemente curbe, în prezent deteriorate, ce formau probabil două flori de crin stilizate (elemente frecvente în plastica transilvăneană, preluate din stema dinastiei de Anjou, din care au făcut parte regii Ungariei Carol-Robert și Ludovic cel Mare).

De menționat că altarul, amvonul, tribuna și orga nu pot fi deplasate și relocate pe parcursul intervențiilor, astfel încât este necesară protejarea lor in situ.-

În afară de principalele piese de mobilier descrise, în biserică se mai află mai multe piese mobile, cu un gabarit redus:

- două panouri cu decedații din comunitate din 1914- 1918, respectiv din 1939- 1947.
- 14 cruci din lemn cu suport de lumânare, de cca 30 x 45 cm.
- suport afișare numerotare versete din lemn.
- pupitru lemn.
- 14 cuiere de lemn.
- 2 candelabre la navă și cor.

STUDIU ISTORIC - biserică evanghelică fortificată Ruja jud. Sibiu

-steag și piese textile votive, amplasate pe parapetul tribunelor și al amvonului.
Aceste elemente pot fi cu ușurință demontate și depozitate.

În turnul de vest se păstrează o ladă din lemn pentru provizii. Aceasta este asemănătoare cu lăzile păstrate în număr mare la Brădeni. Este ornamentată prin incizare cu discuri ce reprezintă motivul solar stilizat, dispuse în partea inferioară.

La penultimul nivel al turnului se află mecanismul pentru ceas.

Clopotele sunt în prezent amplasate la ultimul nivel. Clopotul mare datează dinaintea reformei, probabil din jurul anului 1500³³. Clopotul mijlociu și cel mic au fost topite în timpul primului război mondial. Clopotele actuale au fost montate în 1927.

2. Fortificațiile:

Se păstrează două tronsoane ale centurii de fortificație, localizate la est, respectiv la vest de biserică. Restul incintei a fost dezafectat odată cu vechea casă parohială, la sfârșitul sec. XIX, când s-a pus problema ridicării unei noi case parohiale (după Christian Weiss).

Tronsonul păstrat la est de biserică are un traseu curbat, compus din segmente drepte în a căror zonă de racordare sunt prevăzuți contraforți spre exterior. Zidul cu grosimea de cca 60 cm are și rol de zid de sprijin și de împrejmuire a incintei comune a bisericii și casei parohiale. Substanța istorică a fost afectată prin reparațiile locale efectuate în mai multe etape.

Zidul are o înălțime variabilă între 1,80-3,00m spre exterior și cca 50-60 cm spre interior.

Materialul de construcție predominant este gresia și piatra de râu, dar sub tencuiala degradată sunt vizibile zone de reparații cu cărămidă și spărturi de țiglă.

Coronamentul este realizat din lespezi de piatră reparate pe alocuri cu ciment. Este de presupus că acest coronament a fost refăcut la sfârșitul sec. XIX, când a fost diminuată înălțimea originară a zidului. Acesta este marcat în dreptul contraforturilor de postamente cu plan pătrat, cu înălțimea de 70- 80 cm, reaalizate la sfârșitul sec. XIX.

Tronsonul păstrat la vest de turnul clopotniță se află într-o stare și mai avansată de degradare decât cel din est. Aflat în stare de ruină și invadat de vegetație, acest tronson constă din trei segmente articulate sub forma unei linii frânte. Două din aceste segmente ar putea marca laturile unui turn de apărare denumit de Christian Weiss „Blinder Turm”(turnul orb).

Același autor presupune existența în faza inițială a încă unui turn de apărare. Este plauzibil ca acest turn să fi existat în dreptul accesului nordic în biserică.

³³Fabritius-Dancu, Juliana în Komm mit 1974

STUDIU ISTORIC - biserică evanghelică fortificată Ruja jud. Sibiu

păstrate îndreptățesc presupunerea că incinta care împrejmua un perimetru limitat avea o importanță secundară în sistemul defensiv comparativ cu biserica fortificată. Materialul folosit este piatra- gresie, lespezi și piatră de râu.

În aceeași perioadă de la începutul sec. XVI când a fost fortificată biserica din Ruja, mai multe comunități primesc ajutoare din partea provinciei Sibiului în vederea lucrărilor de fortificare a bisericilor.

Astfel, Hamba primește în 1507 o donație în valoare de 6 florini, iar în 1508, butoaie cu var în valoare de 2 florini.

Roșia primește în 1509 pulbere, plumb și var, iar Alțâna primește în același an 6 butoaie cu var în valoare de 6 guldeni³⁴.

V. CLĂDIRI ANEXĂ LEGATE DE ANSAMBLU:

1. Casa parohială:

Vechea casă parohială situată în interiorul incintei fortificate a fost demolată în 1889 iar noua casă parohială, inaugurată în 1893 a fost amplasată ceva mai departe, la sud-vest de biserică. Cu două aripi dispuse în L are două nivele (pivniță și parter).

Fațada principală, orientată spre biserică are 6 axe, dispuse simetric la parter, în timp ce la demisol este amplasată o ușă de acces la pivniță. Ferestrele sunt decorate cu ancadramente clasicizante cu cornișă la partea superioară și un panou dreptunghiular în dreptul parapetului. Colțurile clădirii sunt marcate prin bosaje din tencuială.

De-a lungul aripiei orientate est-vest se află un pridvor cu stâlpi din lemn cu secțiunea circulară realizată la strung, inclus în volumul general al acoperișului cu patru ape.

În apropierea clădirii se află un şopron deschis, din lemn, cu stâlpi, de asemenea cu secțiune circulară, galbați.

Starea clădirii este satisfăcătoare, în prezent având loc lucrări de întreținere curentă și amenajări interioare.

2. Școala:

Cu două aripi dispuse în formă de L este amplasată la nord-est de biserică și are două nivele (demisol și parter). Latura lungă orientată spre spațiul public pe direcția est-vest constă din două trosoane, cel din extremitate dreaptă a frontului cu două ferestre reprezentând nucleul inițial. Aripa nouă are la parter 6 ferestre de mari dimensiuni, cu doi montanți și o traversă fixă. 3 ferestre similare sunt amplasate pe fațada aripiei mai scurte a clădirii. Ferestrele actuale se datorează unor modificări din anii '30. Demisolul folosit ca pivniță este boltit cilindric.

³⁴ Fabritius-Dancu, Juliana în Komm mit 1974

000277

Accesele se află pe fațada posterioară, spre biserică. Acoperișul este în sistem 4 ape.

3. Sala comunitară:

Amplasată la nord de biserică este compusă din două aripi articulate în forma literei T. Aripa principală este orientată perpendicular pe biserică și prezintă frontoane trapezoidale pe capete. Spre spațiul public, fațada acestei aripi este dominată de cele 3 ferestre cu doi montanți și traversă fixă ce prezintă subîmpărțiri la partea inferioară și la ochiurile laterale prin intermediul unor șprosuri fine.

Clădirea a fost realizată în 1924. Fiind amplasată în imediata apropiere a bisericii, aceasta a presupus și modificarea amenajărilor exterioare în zona accesului spre biserică din partea de nord.

Atât școala cât și sala comunitară sunt în prezent neutilizate, ceea ce duce la degradarea accentuată a acestor clădiri, fiind susceptibile de a fi refuncționalizate și valorificate. Aceste clădiri nu fac obiectul prezentei documentații.

VI. SINTEZA CERCETĂRII, CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI:

Monumentul face parte dintr-o serie de edificii similare amplasate în zona superioară a văii Hârtibaciului (Agnita, Iacobeni, Stejerișu, Netuș, Movile, Dealu Frumos, Merghindeal, Brădeni). O parte dintre acestea au făcut obiectul unor lucrări recente de restaurare și punere în valoare, iar altele fac obiectul unor proiecte care vor fi puse în operă în perioada imediat următoare. Reabilitarea acestor monumente amplasate într-o zonă relativ restrânsă ar putea contribui la dezvoltarea zonei prin valorificare turistică.

Edificiul se află în stare relativ bună, principala problemă fiind umiditatea și unele intervenții neadecvate, cum ar fi deteriorările structurale intenționate la planșeele turnului, tencuieli cu ciment la baza turnului, tencuieli tip strop la soclul bisericii și la zidul de apărare, zugrăveli cu humă la interiorul bisericii.

În urma investigațiilor arheologice preliminare au fost descoperite mai multe morminte situate în zona turnului, din care unul situat parțial sub fundații. O monedă din timpul lui Ioan de Hunedoara reprezintă un important element de datare post quem pentru unul dintre aceste morminte.

În urma studiului de parament au fost puse în evidență zone cu decorații interioare - cruci de consacratie la cor, ecosoane decorative, zugrăveli decorative cu motive vegetale și geometrice care subliniază elementele arhitecturale la navă și arcul triumfal. A fost pusă în evidență o fereastră înzidită la cor, pe latura estică a absidei poligonale, plasată la un nivel inferior față de ferestrele actuale.

Studiul biologic a pus în evidență atac fungic și al unor insecte la unele elemente de lemn, inclusiv la unele piese de mobilier, și a prevăzut soluții pentru

combaterea acestor atacuri.

Scopul prezentului proiect este cel de stopare a degradărilor, datorate în principal umezelii, de conservare a părților valoroase și de protecție a acestora pe parcursul intervențiilor. De asemenea, se va avea în vedere eliminarea intervențiilor neadecvate- tencuieli cu ciment și tencuieli tip strop.

Anterior intervențiilor se vor lua măsuri privind protecția elementelor de mobilier care nu pot fi deplasate precum și privind strămutarea elementelor mobile în condiții de siguranță. Adăpostirea acestora se va face în condiții de microclimat similar cu cel existent în interiorul monumentului.

-La nivelul zidăriei vor fi dezafectate tencuielile cu ciment și cele tip strop, precum și cele grav afectate de umiditate, situate la partea inferioară a clădirii, atât la interior cât și la exterior. Suprafețele ce vor fi afectate vor fi delimitate de proiectant împreună cu restauratorul de parament, iar operația va fi realizată îngrijit, folosind exclusiv mijloace manuale, de către personal instruit în acest scop. Se recomandă rostuirea zidăriei în zonele ce vor fi decapate precum și montarea mobilierului distanțat față de perete, pentru a asigura ventilarea și uscarea acestora.

Lucrările de decapare ale tencuielilor vor fi realizate strict sub supravegherea restauratorului de parament. Acestea vor putea elucida și unele ipoteze privind evoluția în timp a edificiului. Cele mai importante aspecte care ar trebui lămurite, permitând o mai bună cunoaștere și înțelegere a monumentului, sunt cele legate de posibila fază bazilicală, (caz în care ar putea fi identificate pilele ce susțineau arcele dintre nava principală și cele laterale) precum și aspectul legat de posibila existență a unei etape de extindere a navei spre turn.

Lucrările de combatere a umidității din zidărie vor fi dublate de cele privind evacuarea mai eficientă a apelor pluviale de la baza clădirii.

-Pardoseala din scândură afectată de umezeala ascendentă va fi dezafectată, având în vedere că există riscul apariției unor ciuperci, care să prejudicieze în mod major edificiul. Se va realiza o pardoseală din cărămidă, pozată pe un strat de rupere a capilarității.

-La nivelul șarpantei și a planșelor de lemn, intervențiile vor fi minime și vor viza înlocuirea unor piese lipsă cu material similar, înlocuirea în totalitate sau parțială a unor elemente degradate precum și tratarea ignifugă și împotriva atacului insectelor.

-La nivelul învelitorii, se pot lua în considerare două variante:

1. Învelitoarea actuală va fi revizuită, țiglele aflate în stare bună vor fi curățate și vor fi reutilizate. Completările se vor face cu material similar, de preferință țiglă realizată manual.
2. Realizarea unei învelitori integral din țiglă nouă realizată manual.

-Straturile de zugrăveli succesive interioare și exterioare vor fi decapate și se va avea în vedere refacerea gamei cromatice inițiale.

STUDIU ISTORIC - biserică evanghelică fortificată Ruja jud. Sibiu

- La turn se vor face doar reparații locale ale tencuielilor, păstrând actualul sistem PIETRA RASA, cu tencuieli subțiri care lasă vizibile unele suprafete ale paramentului din piatră.
- Cele două portaluri din piatră ale acceselor, precum și elementele de piatră ale ferestrelor de la cor vor fi curățate și conservate de către un restaurator de piatră.

întocmit arh. Ioan Bucur

c. arh. Hermann Balthes

Bibliografie

Amlacher, Erwin: *Wehrbauliche Funktion und Systematik siebenbürgisch-sächsischer Kirchen- und Bauernburgen Ein Beitrag zur europäischen Burgenkunde*, IKGS-Verlag München 2002

Anghel, Gheorghe *Fortificații medievale de piatră din secolele XIII-XVI* Editura Dacia Cluj-Napoca, 1986

Balint, Szabo: *Dicționar ilustrat de structuri portante istorice* Editura Kriterion & Utilitas 2005 Cluj-Napoca

Balint, Szabo: *Terminologia conformării mecanice a structurilor portante istorice* editura Utilitas Cluj-Napoca 2002

Baron von Brukenthal-Museum, Geschichtsabteilung die Kirchenburg von NNO. Historische Fotografie von H. Roth / Schäßburg (120x176) 15614

dr. arh. Fabini, Hermann und Alida: *Kirchenburgen in Siebenbürgen*, Koehler & Amelang Verlagsgesellschaft mbH Berlin-Leipzig 2. Auflage 1991 S. 106. 108. 138, Nr. 61

dr. arh. Fabini, Hermann: *Atlas der Siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, Monuments Verlag Hermannstadt und Arbeitskreis für Siebenbürgische

STUDIU ISTORIC - biserică evanghelică fortificată Ruja jud. Sibiu

Landskunde e. V. Heidelberg 1999

dr. arh. Fabini. Hermann: *Sibiul gotic* Editura Meridiane Bucureşti 1983 pag. 99
Nervuri

Fabritius-Dancu, Juliana: *Sächsische Kirchenburgen aus Siebenbürgen* Zeitschrift TRANSILVANIA Sibiu 1980

Fabritius-Dancu, Juliana: Die Wehrkirchen des oberen Harbachtals. In Komm mit 74, Verlag Neuer Weg, 1974, p. 47-71

Gheorghiu, Teodor Octavian: *Arhitectura medievală de apărare din România*, Editura Tehnică Bucureşti, 1985

Lamping, Heinrich: *Kirchenburgen in Siebenbürgen*, Selbstverlag des Institutes für Wissenschafts- und Sozialgeographie der Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt-Main

Müller, Friedrich Die Vertheidigungskirchen in Siebenbürgen. Ein Beitrag zur Provinzialkunstgeschichte. In Mittheilungen der K.K.Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Wien. 2, nr. 8-10, 1857, S. 211-216, 227-231, 262-271.

Nägler, Thomas: *Așezarea sașilor în Transilvania* Editura Kriterion Bucureşti, 1981

Maria-Emilia Crângaci-Țiplic, Z. K. Pinter, I. M. Țiplic, *Biserica evanghelică din Ruja. Studiu istoric și arheologic*, în vol. *Arhitectura religioasă medievală din Transilvania*. III. Satu Mare, 2004, p. 186, 189.

Mayer, Franz Sales: *Ornamentica O Gramatică a formelor decorative* Volumul II Traducere și cuvânt înainte de Radu Florescu Editura Meridiane Bucureşti, 1988 pag. 284 Formele scutului planşa 279

Schuller, G. A. In Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde 1908 pag. 55-59 *Das älteste Rosler Kirchenrechnungsbuch (1571-1728)*.

Vătășianu, Virgil *Istoria artei feudale în Țările Române I. Arta în perioada de dezvoltare a feudalismului*. Bucureşti, Editura Academiei 1959
prof. dr. Weigert, Hans: *Stilkunde, Band I Vorzeit, Antike, Mittelalter*, Berlin 1938

STUDIU ISTORIC - biserica evanghelică fortificată Ruja jud. Sibiu

Leipzig pag. 118 Profile gotischer Rippen

Weiss, Christian: *Roseln Ein Heimatbuch von den Anfängen bis 1990*
Heimatortsgemeinschaft Roseln und Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde e.
V. Heidelberg 2010

Reiseführer Siebenbürgen Hrgg. Im Auftrag des Arbeitskreises für siebenbürgische
Landeskunde e. V. Gundelsheim, Sektion Naturwissenschaften von Heinz Heltmann
und Gustav Servatius Wort und Welt Verlag, Thaur bei Innsbruck

Siebenbürgisch-sächsische Kirchenburgen
52 Lichtdrucke mit Vorwort und erläuterndem Text
Herausgegeben von Emil Sigerus
V. Veränderte Auflage Hermannstadt, 1923
Kunstverlag Jos. Drotleff (1. Auflage 1901)

800 de ani Biserica a germanilor din Transilvania editat de Thomas Nägler cu sprijinul
Asociației pentru istoria Transilvaniei, Heidelberg, Wort und Welt Verlag, Thaur bei
Innsbruck Muzeul Brukenthal Sibiu Romania -Catalogul expoziției.

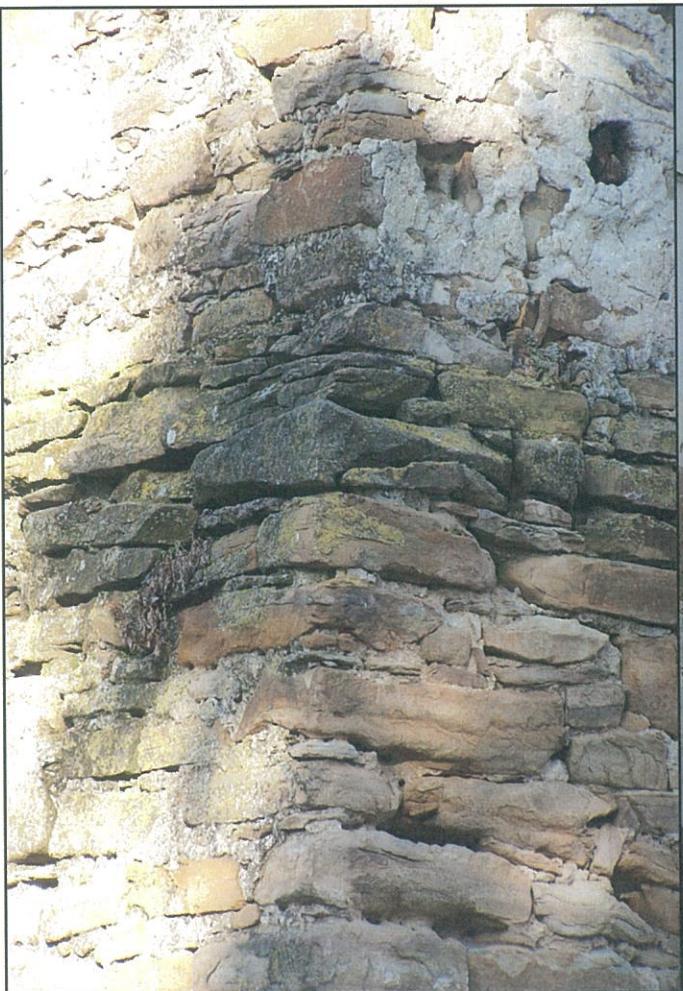
1. Fațada sud

2. Fațada nord

3. Vedere nord-est

4. Zidărie nerostuită la turn colțul sud-vest

5. Degradări la fațada nord

6. Degradări contrafort 7 fațada nord

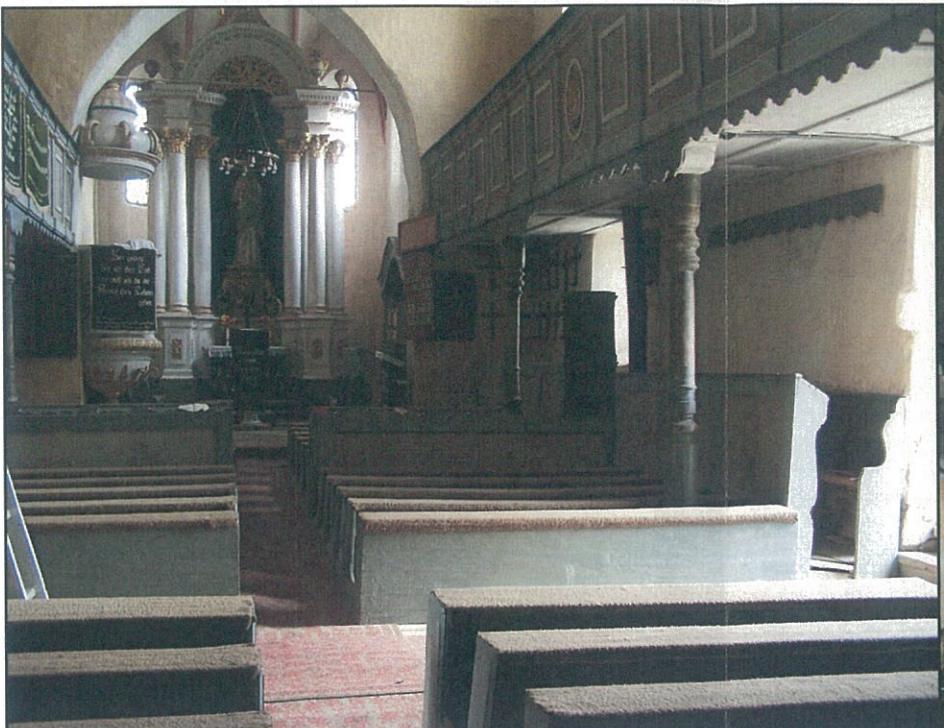
7. Degradări contrafort 11 fațada nord

Lucrări de reparații, conservare și introducere în circuit turistic la Ansamblul bisericii evanghelice fortificate Ruja

șef proiect arh. I. Bucur
întocmit c. arh. H. Balthes

CODUL ARHITECTILOR
DIN ROMÂNIA
930
Ioan
BUCUR
Arhitect
cu drept de semnătură

INDIVIDUAL DE ARHITECTURA
BUCUR
O. IOAN
SIBIU - BUCURESTI
CIF: 26500797

8. Interior navă vedere spre est
11. Umiditate perete nord - cor

9. Interior navă vedere spre vest
12. Umiditate perete nord navă - tribune

10. Vedere boltă navă
12. Umiditate perete nord navă - tribune

13. Eflorescențe săruri arc
triumfal latura nord spre navă

14. Tencuiala desprinsă perete
nord navă parter

șef proiect arh. I. Bucur
întocmit c. arh. H. Balthes

15. Umiditate excesivă perete
nord navă parter

Lucrări de reparații, conservare și introducere în circuit turistic la
Ansamblul bisericii evanghelice fortificate Ruja

16. Turn vest - Parter perete vest

17. Turn vest - Etaj 1 perete sud

18. Turn vest - Etaj 2 perete est

19. Turn vest - Etaj 3 perete est

20. Turn vest - Etaj 4 degradări la planșeul peste etaj 3

21. Turn vest - Etaj 5 vedere pardoseala și eșafodaj inițial clopote

Lucrări de reparații, conservare și introducere în circuit turistic la Ansamblul bisericii evanghelice fortificate Ruja

șef proiect arh. I. Bucur
întocmit c. arh. H. Balthes

000285

ORDINUL ARHITECTILOR
DIM. ROMANIA
930
Ioan
BUCUR
Arhitect
cu drept de semnătură

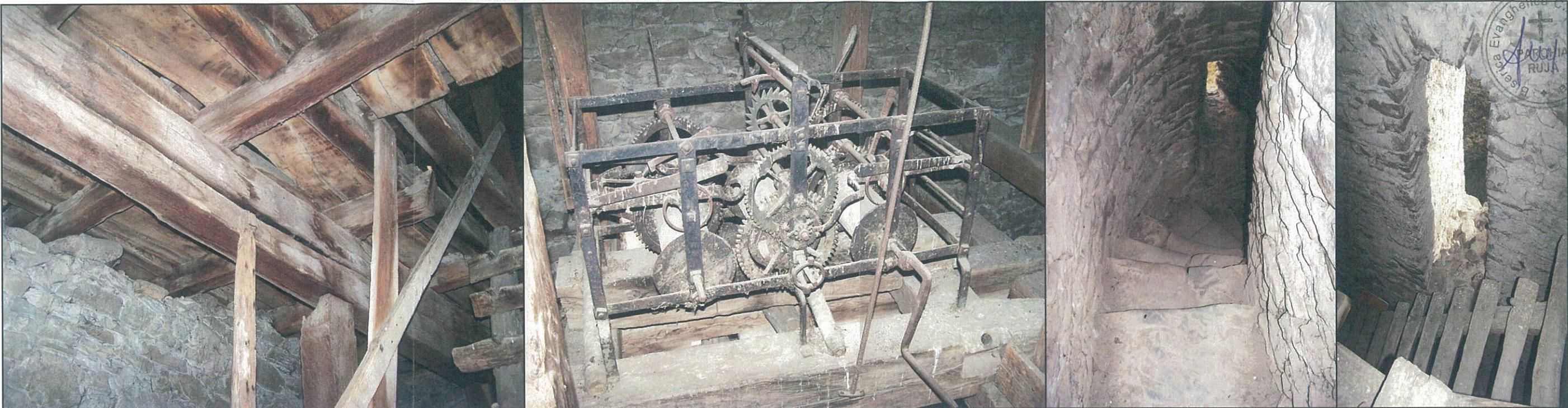
pag. 3

930

Ioan

BUCUR

Arhitect
cu drept de semnătură

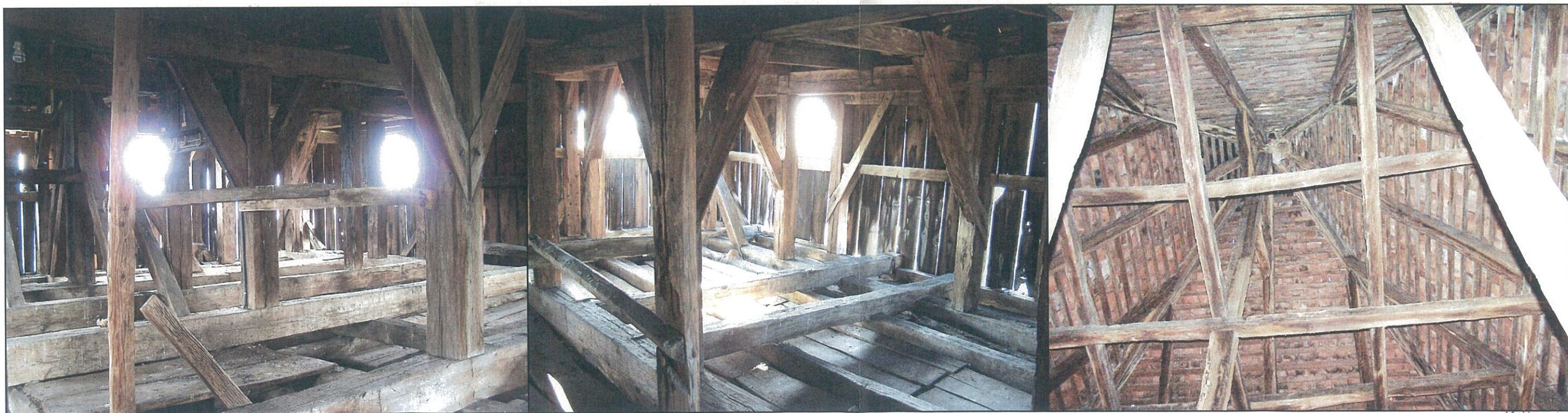

22. Turn vest - Etaj 6 vedere planșeu
peste etaj

23. Turn vest - Etaj 6 mecanism ceas

24. Turn vest - trepte
din piatră
între etaj 1 și etaj 2

25. Turn vest - scără
lemn între etajul 5 și
etajul 6

26. Turn vest - Etaj 7

27. Turn vest - Etaj 7

28. Turn vest - vedere șarpantă

Lucrări de reparări, conservare și introducere în circuit turistic la
Ansamblul bisericii evanghelice fortificate Ruja

sef proiect arh. I. Bucur
întocmit c. arh. H. Balthes

ORDINUL ARHITECTILOR
DIN ROMÂNIA
930
Ioan
BUCUR
Arhitect
cu drept de semnătură

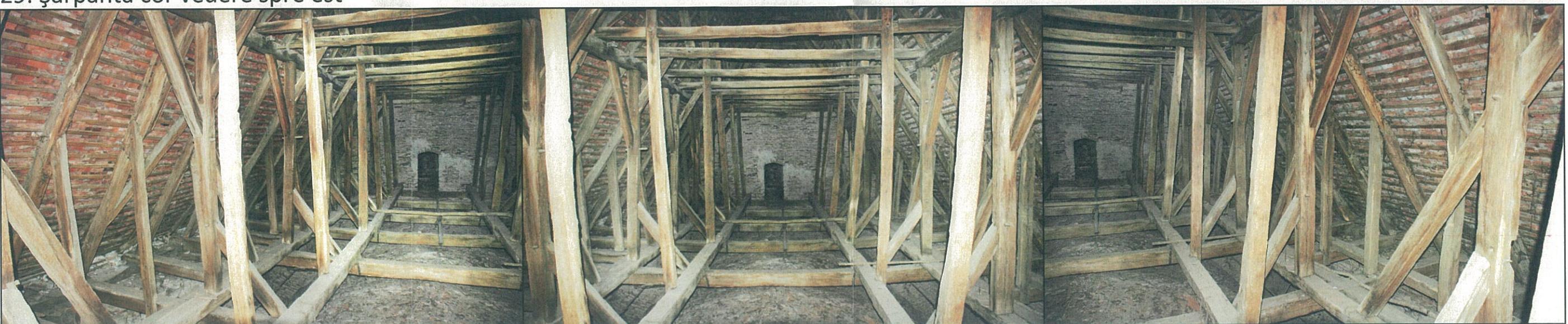
BUCUR
INDIVIDUAL
O. IOAN
CIF: 2659979
SIBIU-ROMÂNIA

pag. 4

000286

29. Șarpantă cor vedere spre est

30. Șarpantă navă vedere spre est

31. Zid incintă vedere din exterior

32. Zid incintă vedere din interior

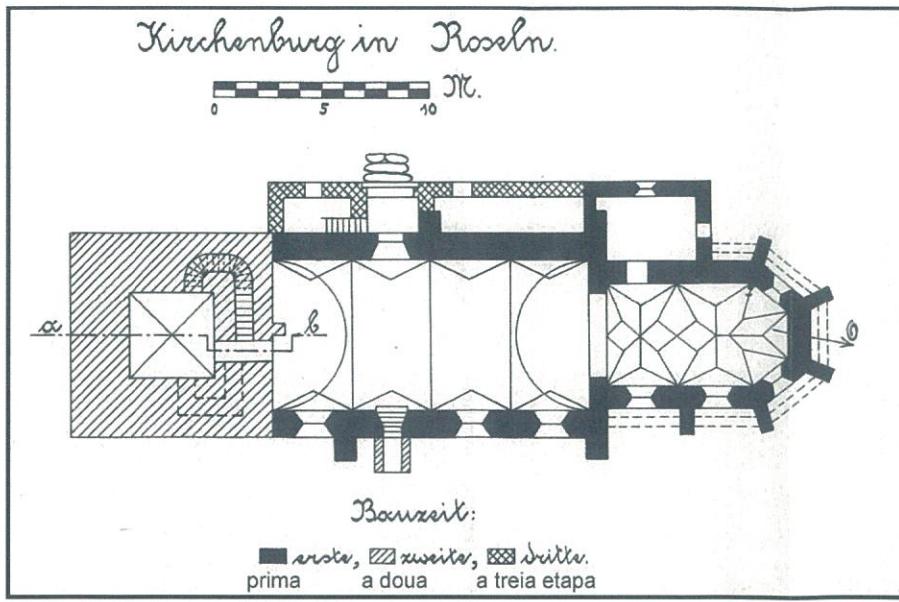

33. Ruine turn sud-vest

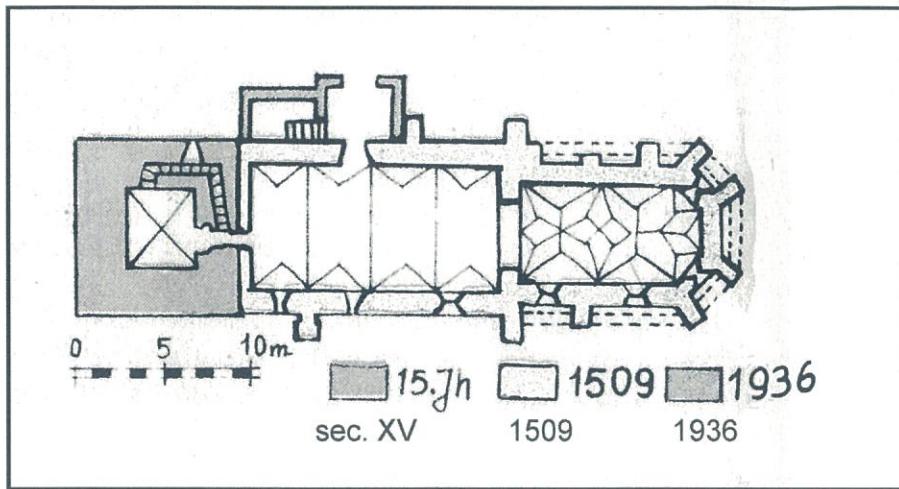
Lucrări de reparații, conservare și introducere în circuit turistic la
Ansamblul bisericii evanghelice fortificate Ruja

sef proiect arh. I. Bucur
întocmit c. arh. H. Baltes

ORDINUL ARHITECTILOR
DIN ROMÂNIA
930
Ioan
BUCUR
Arhitect
cu drept de semnătură

34. Relevu W. Horwath

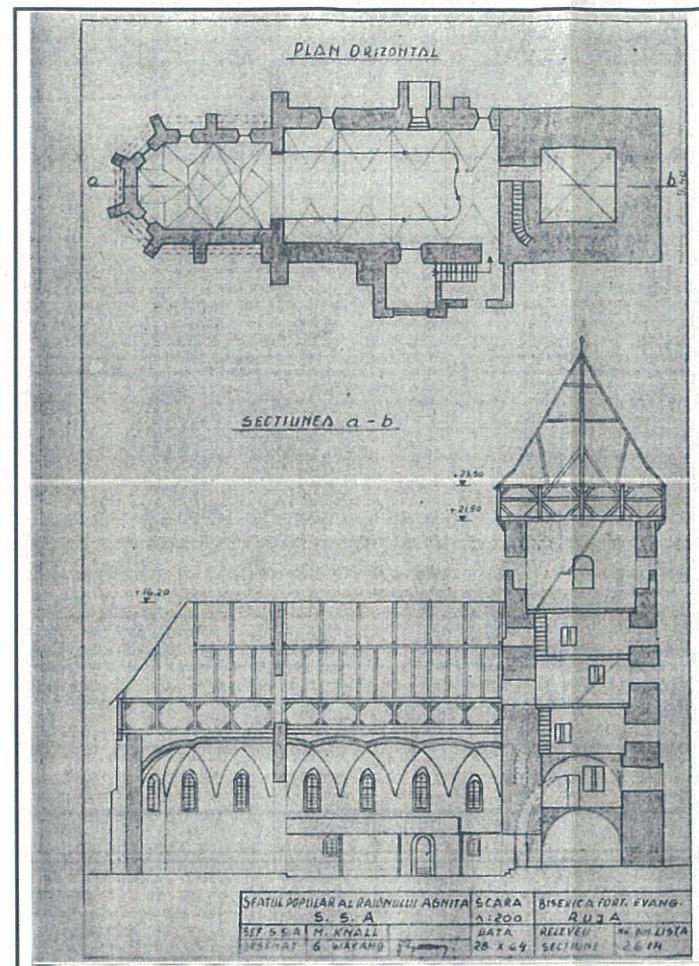

35. Relevu Juliana Fabritius Dancu

37. Ruja extras din E. Sigerus

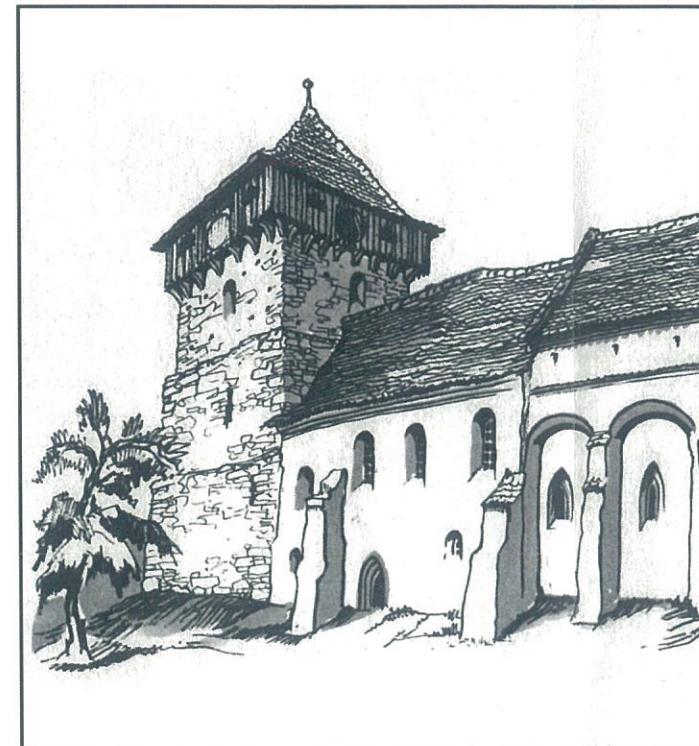
Lucrări de reparații, conservare și introducere în circuit turistic la Ansamblul bisericii evanghelice fortificate Ruja

36. Relevu M. Knall 1964

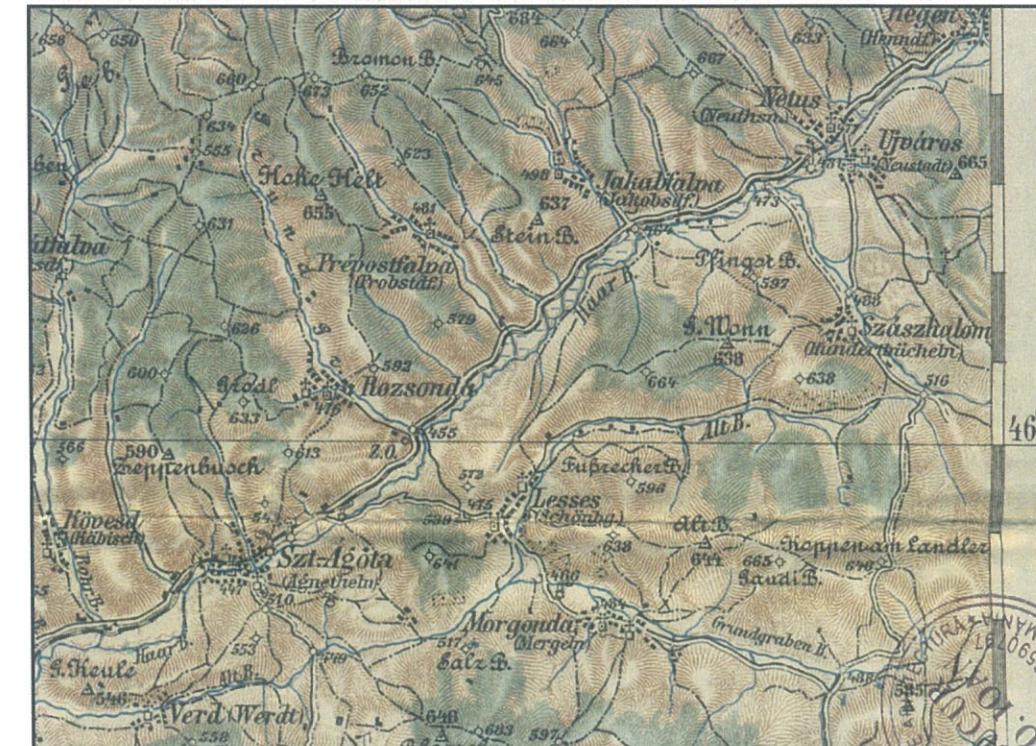

39. Extras hartă 1890

38. Desen Juliana Fabritius Dancu - vedere sud-est (Komm mit 1974)

șef proiect arh. I. Bucur
întocmit c. arh. H. Balătes

40. Extras hartă 1915

ORDINUL ARHITECTILOR
DIN ROMÂNIA
930
Ioan
BUCUR
Arhitect
cu drept de semnat